

***Nationale rekeningen – Revisie 2001
Tijdreeks 1987–2001***

*Harm Melief
Ben Dankmeyer
Marcel Pommée
Piet Verbiest
Ruurd Schoonhoven*

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2003–2004	= 2003 tot en met 2004
2003/2004	= het gemiddelde over de jaren 2003 tot en met 2004
2003/'04	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2003 en eindigend in 2004
2003/'04–2003/'04	= boekjaar enz., 2003/'04 tot en met 2003/'04

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Verbeterde cijfers in de staten en tabellen zijn niet als zodanig gekenmerkt.

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair beheer

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€0,50 per minuut)
Fax: (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen, 2007.
Vereenvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

ISBN: 978-90-357-1547-9

Inhoud

1. Samenvatting	4
2. Inleiding	5
3. De bijstellingen bij de revisie 2001	6
3.1 Conceptuele bijstellingen	6
3.2 Niet-conceptuele bijstellingen	7
4. Het bruto binnenlands product	8
4.1 Het bbp in het revisiejaar	8
4.2 De tijdreeks van het bbp	9
4.3 De samenstelling van het bbp in het revisiejaar	11
4.3.1 Bedrijfstukken	12
5. Consumptie huishoudens	15
5.1 Gezinsconsumptie in het revisiejaar	15
5.2 De tijdreeks van de gezinsconsumptie	16
6. Overheidsconsumptie	18
6.1 Overheidsconsumptie in het revisiejaar	18
6.2 De tijdreeks van de overheidsconsumptie	18
7. Investeringen	20
7.1 Investeringen in het revisiejaar	20
7.2 De tijdreeks van de investeringen	21
8. Buitenlandse handel in goederen	22
8.1 De export in het revisiejaar	22
8.2 De tijdreeks van de export	22
8.3 De import in het revisiejaar	24
8.4 De tijdreeks van de import	24
8.5 Saldo van de export en import van goederen	25
9. Buitenlandse handel in diensten	27
9.1 De export in het revisiejaar	27
9.2 De tijdreeks van de export	27
9.3 De import in het revisiejaar	28
9.4 De tijdreeks van de import	29
9.5 Saldo van de export en import van diensten	30
10. Sectorrekeningen	32
10.1 Bijstellingen van het bruto nationale inkomen	32
10.2 Bijstellingen per sector	32
10.2.1 Overheid	32
10.2.2 Huishoudens	32
10.2.3 Niet-financiële vennootschappen	34
10.2.4 Financiële instellingen	35
10.2.5 Buitenland	36

1. Samenvatting

In 2005 heeft een revisie van de Nationale rekeningen plaatsgevonden. Bij deze revisie zijn nieuwe definities en concepten toegepast. Deze vernieuwingen vloeien grotendeels voort uit internationale afspraken en worden in alle EU-lidstaten doorgevoerd. Tevens is bij de revisie meer en nieuwe broninformatie verwerkt. De resultaten voor het revisiejaar 2001 zijn in het persbericht van 20 april 2006 gepubliceerd en uitgebreid toegelicht in de revisiepublicatie 'Nationale rekeningen 2004 – Revisie 2001' van augustus 2005.

Inmiddels zijn uitkomsten van de gereviseerde Nationale rekeningen beschikbaar gekomen voor de periode 1987–2001. In combinatie met de eerder gepubliceerde cijfers voor de periode 2001–2005 is nu voor alle economische variabelen uit de Nationale rekeningen een nieuwe tijdreeks 1987–2005 beschikbaar die onder andere kan worden gebruikt voor macro-economische modellen.

De belangrijkste twee conceptuele wijzigingen bij de revisie 2001 zijn de verandering in de berekeningswijze en de toerekening aan gebruikers van financiële bemiddeling, Financial Intermediation Services Indirectly Measured (FISIM) en de introductie van Bijzondere Financiële Instellingen (BFI's). Daarnaast is er een nieuwe prijsindex voor computers ingevoerd. Deze conceptuele wijzigingen hebben in grote lijnen ook geleid tot een vergelijkbare niveauaanpassing voor eerdere jaren.

De verbeterde broninformatie heeft vooral betrekking op nieuwe gegevens over de handel en de zakelijke dienstverlening en op een verbeterde aansluiting op de statistiek van de buitenlandse handel. Dit heeft in 2001 tot een opwaartse aanpassing van het niveau van productie en bestedingen geleid. Bij de samenstelling van de tijdreeks 1987–1995 is in grote lijnen aangehouden dat de broninformatie in eerdere revisiejaren correct is vastgesteld. Om die reden is het niveau van het revisiejaar 1995 weinig bijgesteld. Dit betekent dat de groeicijfers van de jaren 1996–2001 gemiddeld hoger moesten worden bijgesteld. Voor een nadere technische toelichting op de achtergronden van de revisie wordt verwezen naar de bovengenoemde revisiepublicatie. In de notitie Revisie Nationale rekeningen: bijstellingen 2001–2004 van 6 september 2005 zijn de uitkomsten voor de periode 2001–2004 toegelicht.

De belangrijkste resultaten:

- Het bruto binnenlands product (bbp) is tussen 1988 en 2001 met gemiddeld 3,1 procent per jaar gegroeid. Dit is 0,2 procentpunt per jaar meer dan tot nu toe werd geraamd;
- De uitgaven van de overheid zijn in geringe mate naar boven bijgesteld. Daarmee komt het EMU-tekort in alle jaren een fractie hoger uit. Belangrijkste oorzaak is dat de deelname van Nederland in internationale banken voor ontwikkelingssamenwerking nu als gift is geboekt. Vooral door het noemereffect van het hogere bbp komt de EMU-schuldquote in alle jaren lager uit;
- De vrije besparingen van huishoudens, het residu van beschikbaar inkomen en consumptieve bestedingen, zijn nauwelijks gewijzigd. De consumptie van huishoudens is in waarde tussen 1987 en 2001 met 10,9 miljard euro meer toegenomen dan tot nu toe werd geraamd. De beschikbare inkomens van huishoudens zijn in diezelfde periode met ruim 10,5 miljard euro meer toegenomen zodat de vrije besparingen qua niveau en ontwikkeling vrijwel gelijk blijven;
- Doordat de groeivoet van het arbeidsvolume niet of nauwelijks is gewijzigd en die van de productie wel, valt de arbeidsproductiviteitsgroei gemiddeld 0,3 procentpunt per jaar hoger uit;
- De arbeidsinkomensquote (AIQ) van de marktsector vertoont vanaf 1995 een ander verloop dan eerder werd geraamd. Het patroon is opvallend vlak tussen 1995 en 2001. De AIQ is nu 80,8 in 1995 en 80,6 in 2001. Voor de bijstelling steeg de arbeidsinkomensquote nog met 2,3 punt tussen 1995 en 2001. Deze relatieve verbetering van de winstgevendheid wordt veroorzaakt doordat de hogere arbeidsproductiviteit neerslaat in de winst van bedrijven. Het vlakkere verloop van de AIQ past beter in een periode van economische hoogconjunctuur.

2. Inleiding

In 2005 heeft een revisie van de Nationale rekeningen plaatsgevonden. Bij deze revisie zijn nieuwe definities en concepten toegepast. Deze vernieuwingen vloeien voort uit internationale afspraken en worden in alle EU-lidstaten doorgevoerd. Tevens is bij de revisie meer en nieuwere broninformatie verwerkt. De resultaten voor het revisiejaar 2001 zijn in het persbericht van 20 april 2006 gepubliceerd en uitgebreid toegelicht in de revisiepublicatie 'Nationale rekeningen 2004 – Revisie 2001' van augustus 2005.

In hoofdstuk 3 wordt een globaal overzicht gegeven van de wijzigingen die bij de revisie 2001 zijn doorgevoerd.

Aansluitend op een revisie wordt de tijdreeks NR-gegevens herzien, zodat deze vergelijkbaar zijn met de gegevens van het revisiejaar. Deze nota beschrijft de effecten van de revisie voor de finale bestedingen, bedrijfstakken en sectoren en het bbp voor de jaren 1987–2001.

In de loop van 2007 zullen de gereviseerde cijfers van de jaren 1969–1987 worden gepubliceerd. Daarmee is de revisie 2001 afgerond.

3. De bijstellingen bij de revisie 2001

In dit hoofdstuk worden de voornaamste bijstellingen die bij de revisie 2001 zijn doorgevoerd besproken. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen conceptuele en niet-conceptuele bijstellingen. Onder de conceptuele veranderingen worden in deze nota twee categorieën gerekend, definitieveranderingen, zoals FISIM en de BFI's, en conceptuele defleringswijzigingen, zoals de computerprijzen. Onder de niet-conceptuele wijzigingen worden de verbeterde aansluiting aan nieuwe en oude bronnen en vernieuwde ramingen gerekend. In de volgende twee paragrafen worden de belangrijkste posten van beide categorieën bijstellingen besproken.

3.1 Conceptuele bijstellingen

Bij de revisie zijn vijf conceptuele wijzigingen doorgevoerd, drie definitiewijzigingen en twee nieuwe defleringsmethoden.

- *Financial Intermediation Services Indirectly Measured (FISIM)*: Tot aan de revisie van 2001 werd het concept 'toegerekende bankdiensten' gehanteerd als onderdeel van de productie van het bankwezen. Deze bestond uit de (rente) marge tussen uitgezette vermogen (rente en dividend) verminderd met betaalde rente. De rentemarge werd echter niet toegerekend aan gebruikers, maar als totaalbedrag ten laste gebracht van het exploitatieoverschot en daarmee van de toegevoegde waarde van de totale economie. Na de revisie wordt het verschil tussen het gemiddelde rentepercentage op leningen en deposito's enerzijds en het referentietarief anderzijds gezien als vergoeding voor diensten die banken leveren. Ook wordt dat aan de betreffende afnemers toegerekend. Deze post heeft invloed op het bbp, op de consumptie van gezinnen en overheid en op de import en export van diensten. Bij de overheidsconsumptie wordt het effect van FISIM indirect afgeleid uit het intermediair verbruik van de overheid;
- *Bijzondere financiële instellingen (BFI)*: Een BFI kan omschreven worden als een in Nederland gevestigd concernonderdeel van een buitenlandse ondernemingsgroep waarin vanuit het buitenland financiële middelen worden bijeengebracht en die voor eigen rekening in het buitenland gelden uitzet. Het betreft hier het beheer van deelnemingen, royalty's en rechten voor moedermaatschappijen. Kenmerkend is dat er sprake is van zeer omvangrijke inkomens- en vermogensoverdrachten, die niet in reële verhouding staan tot hun productieve activiteit in Nederland. Tot aan de revisie werd aangenomen dat het saldo van de transacties van de BFI's in Nederland nagenoeg nihil was en daardoor geen invloed had op het bbp en het bruto nationaal inkomen (bni). Recent onderzoek heeft uitgewezen dat deze aanname onjuist was. Dit heeft ertoe geleid dat vanaf de revisie van 2001 de activiteiten van de BFI's wel opgenomen zijn in de Nationale rekeningen;
- *Veestapel*: Ten gevolge van nieuwe Eurostat-verordeningen moeten de effecten van veeziekten op een andere manier geregistreerd worden. Dit heeft vooral gevolgen voor de investeringen en het bbp. Tot voor de revisie werd (de waarde van de) veestapelverliezen door dierziekten geregistreerd als productievermindering. De compensatie voor deze verliezen werd als een niet-productgebonden subsidie geboekt in de inkomens- vormingsrekening. Na de revisie moeten de veestapelverliezen als overige mutatie in activa geregistreerd worden, terwijl de compensatie hiervoor als kapitaaloverdracht van de overheid aan de bedrijven en huishoudens wordt opgenomen. Voor het jaar 2001 betekende de nieuwe boekingswijze, onder invloed van de mond-en-klauwzeeruitbraak (MKZ), dat de productie en daarmee de toegevoegde waarde van de landbouw met 66 mln euro steeg. De niet-productgebonden subsidie daalde echter met hetzelfde bedrag, zodat per saldo het exploitatieoverschot/gemengd inkomen niet veranderde;
- *Computers*: Voor deze goederengroep wordt een nieuwe prijsindex gehanteerd die beter rekening houdt met kwaliteitsveranderingen;
- *Verzekeringen*: Er is een nieuwe methode ontwikkeld voor het defleren van de productie van het verzekeringswezen. Dit heeft tot een verschuiving geleid in de constante prijzen van de betrokken goederengroepen.

3.2 Niet-conceptuele bijstellingen

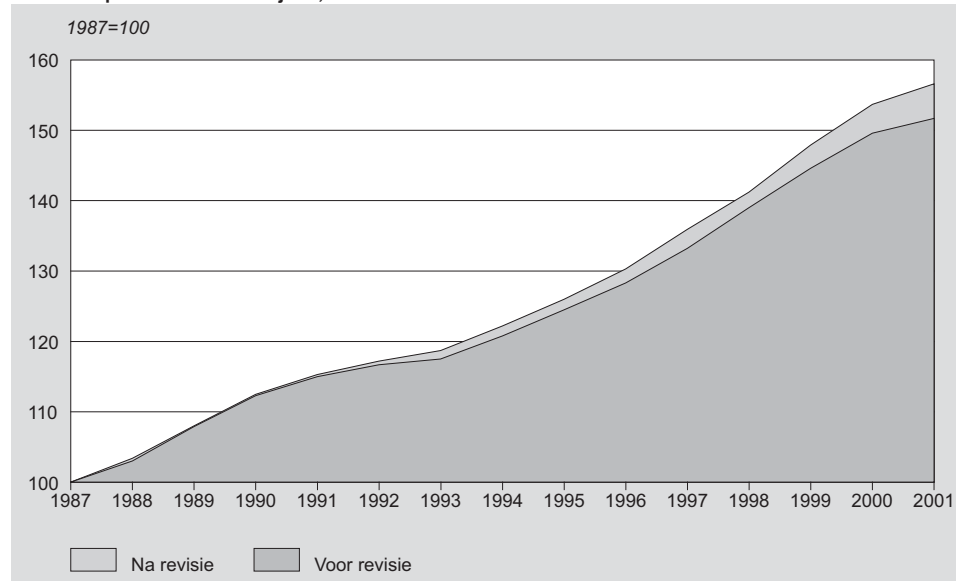
Er zijn bij de revisie vele niet-conceptuele wijzigingen doorgevoerd. Veel van deze wijzigingen zijn vrij klein of hebben een zeer beperkte invloed. In deze nota worden de acht belangrijkste bijstellingen in de analyses beschreven.

- Nieuwbouwwoningen: Een herziene raming voor de projectontwikkelaars. Dit heeft vooral effect gehad op de investeringen;
- Woningdiensten: Voor de woningdiensten is een nieuwe ramingsmethode ontwikkeld. Dit heeft geresulteerd in een bijstelling van de consumptie van gezinnen en het bbp;
- Holdings: De productie van deze groep is flink verhoogd op grond van nieuwe informatie over holdings. Dit is vooral terug te zien in de export diensten en het bbp;
- Zorg: De zorg is geheel opnieuw ingedeeld en sluit nu ook aan op de zorgrekeningen van het CBS. Tevens zijn een aantal witte vlekken 'opgevuld'. Deze ingrepen hebben een significante invloed gehad op de bepaling van de cijfers van de gezins- en overheidsconsumptie en het bbp;
- Recreatie en cultuur: Nieuwe ramingsmethodes hebben geleid tot een bijstelling van de productie. Dit heeft vooral invloed gehad op de gezinsconsumptie en daarmee op het bbp;
- Telecom: Voor de telecombranche is een nieuwe raming van de productie gemaakt. Dit heeft vooral een weerslag op de consumptie;
- Desinvesteringen: De raming van de verkoop van leaseauto's is aangepast. In het verleden werd de waarde van leaseauto's ten tijde van verkoop geschat op een vast percentage van de aankoopwaarde. Er is een nieuwe methode gemaakt voor het berekenen van de waardevermindering van de auto's over de periode dat deze gebruikt worden voor verhuur. Dat heeft buiten de investeringen ook een weerslag op de gezinsconsumptie. Het is een neutrale bijstelling voor het bbp;
- De consumptie van ingezetenen in het buitenland en de consumptie door niet-ingezetenen in Nederland: De ramingen van het internationale toerisme zijn flink bijgesteld op grond van gegevens uit de nieuw ontwikkelde satellietrekening toerisme. Dit heeft naast de consumptie gezinnen ook invloed op de buitenlandse handel van diensten, maar niet op het bbp.

4. Het bruto binnenlands product

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de bijstelling van het bruto binnenlands product (bbp) bij de revisie. Het bbp kan worden samengesteld uit de verschillende finale bestedingscategorieën; de consumptie huishoudens, de overheidsconsumptie, de investeringen, het saldo van import en export en de voorraadmutaties. Daardoor zijn de meeste revisieprojecten, die de verschillende categorieën beïnvloeden, ook van toepassing op het bbp. Daarom zal eerst de samenstelling van het bbp in het revisiejaar 2001 geanalyseerd worden. Daarna volgt een analyse van de bijstellingen in het revisiejaar, zoals die voor de verschillende categorieën ook besproken zijn. Ten slotte worden deze analyses uitgebreid naar de jaren 1987–2001.

4.1 Het bbp in volume-indexcijfers, voor en na revisie

Uit figuur 4.1 is op te maken dat het bbp, uitgedrukt in volume-indexcijfers, vanaf het jaar 1992 de cijfers voor en na revisie steeds verder uit elkaar gaan lopen. De gemiddelde groei over de jaren 1988–2001 na revisie bedroeg 3,1 procent, dit was 0,2 procentpunt hoger dan voor revisie.

4.1 Het bbp in het revisiejaar

De voornaamste bijstellingen in het bbp zijn samengevat in staat 4.1. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven zijn er vijf conceptuele en acht niet-conceptuele grotere bijstellingen voor het bbp. Tot de conceptuele bijstellingen rekenen we de verandering in de registratie van veestapelverliezen als gevolg van dierziekten, de aanpassing van de computerprijnsindices, FISIM en de BFI's en de deflering van verzekeringen.¹⁾ De niet-conceptuele bijstellingen hebben te maken met telecom, woningdiensten, holdings, zorg en de bijstelling van de IZW-productie. De staat geeft op de eerste regel het totale bbp voor revisie in lopende prijzen en in volume-indexen. Vervolgens worden de conceptuele bijstellingen samengevat en uitgesplitst weergegeven, gevolgd door de niet-conceptuele verschillen. Ten slotte geven de laatste twee regels de totale bijstelling en de cijfers na revisie.

¹⁾ Bij de analyse van de gevolgen van de revisie voor de finale bestedingen is omwille van de eenvoud en tijdigheid van dit rapport de goederengroep als uitgangspunt gekozen. Dit betekent dat voor goederengroepen waar zowel conceptuele als niet-conceptuele wijzigingen hebben plaats gevonden, de gevolgen van beide typen wijzigingen zijn samengenomen. Hierdoor kunnen de bijstellingen die in deze nota gepresenteerd worden afwijken van die in de publicatie Nationale rekeningen, revisie 2001, waar deze gevolgen voor beide typen wijzigingen apart zijn verantwoord.

Staat 4.1
Het bbp in het revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	429 345	1,43
Conceptueel verschil	3 071	0,24
Veestapel	-84	0,02
Computerprijzen	0	0,16
BFI's	-3 258	-0,05
FISIM	6 413	0,12
Verzekeringen	0	-0,02
Niet-conceptueel verschil	15 315	0,26
Telecom	380	-0,01
Woningdiensten	982	0,03
Holdings	3 614	-0,18
Zorg	837	-0,09
Recreatie+Cultuur (IZW)	923	0,03
Overig	8 579	0,48
Totaal verschil	18 386	0,50
Na revisie	447 731	1,93

De totale bijstelling van het bbp in 2001 komt uit op ruim 18 miljard euro. Dit is voor ongeveer 3 miljard euro toe te wijzen aan conceptuele wijzigingen. Hierbij moet opgemerkt worden dat de conceptuele wijzigingen deels een positieve en deels een negatieve bijdrage leveren. FISIM is bijvoorbeeld goed voor een opwaartse bijstelling van 6,4 miljard euro. De BFI's compenseren hier echter deels voor door een negatieve bijdrage van 3,3 miljard euro.

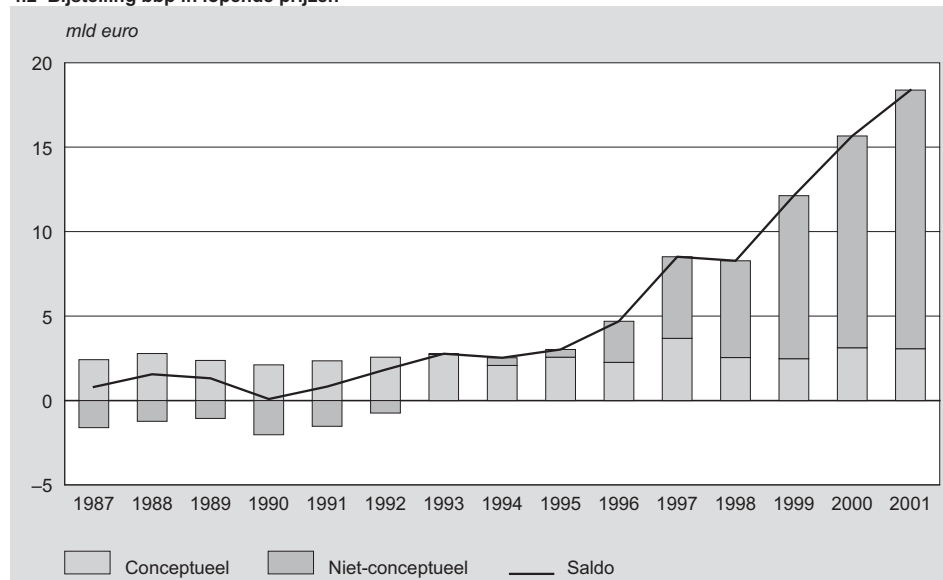
De niet-conceptuele bijstelling van het bbp komt uit op 15,3 miljard. De grotere posten leveren hieraan allen een positieve bijdrage, waarbij de holdings eruit springen met 3,6 miljard. Verder is er een vrij grote restpost van 8,6 miljard. Deze is grotendeels toe te wijzen aan de bijstelling van de consumptie door de bijraming van de detailhandelverkoop.

De groei van het bbp is met precies 0,5 procentpunt bijgesteld van 1,4 procent naar 1,9 procent. Dit verschil wordt ongeveer gelijk verdeeld over de conceptuele en niet-conceptuele bijstellingen. De conceptuele bijdrage wordt grotendeels bepaald door de computers, die 0,16 procentpunt bijdragen aan de groei. Aan de niet-conceptuele kant valt vooral de negatieve bijdrage van de holdings met 0,18 procentpunt op. Verder wordt de extra groei vooral door de grote post 'overig' verklaard, die verdere bijstellingen van statistische aard bevat en een bijstelling van 0,48 procentpunt oplevert.

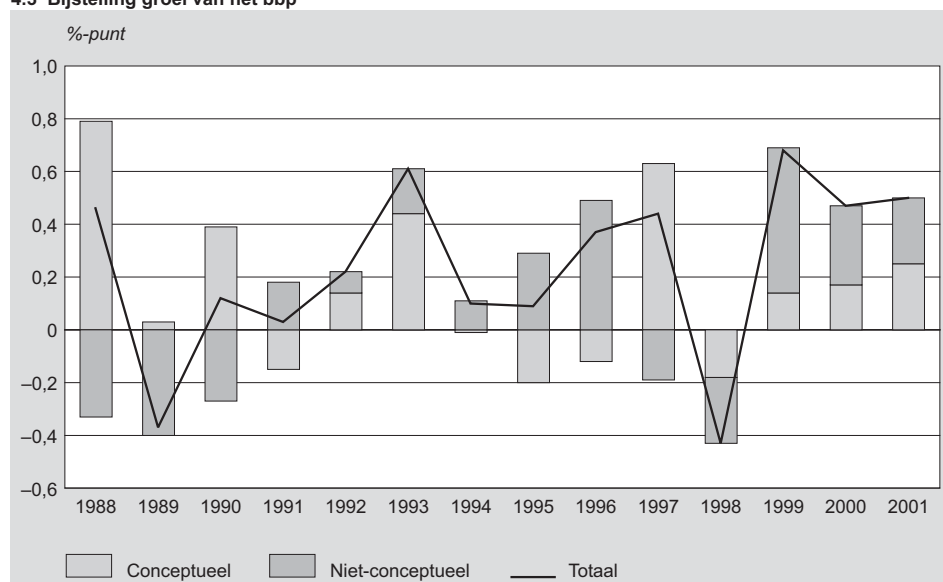
4.2 De tijdreeks van het bbp

In het onderstaande wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken. De bijstelling wordt opgesplitst in een conceptueel en een niet-conceptueel deel, zoals in de voorgaande paragraaf. Figuur 4.2 toont de bijstelling van het bbp in lopende prijzen. In de figuur geeft het staafdiagram de conceptuele en niet-conceptuele bijstellingen aan en de lijn de totale bijstelling. Uit deze figuur is op te maken dat de conceptuele bijstellingen voor de gehele tijdreeks bijdragen blijven leveren die schommelen tussen 3 en 4 miljard. Hier houden, net als in het revisiejaar, de effecten van FISIM (positief) en van de BFI's (negatief) elkaar in balans. Beide effecten nemen gedurende de reeks ruwweg even hard toe, waardoor de balans niet wordt verstoord. Verder is er in de beginjaren een negatieve niet-conceptuele bijstelling waar te nemen. Deze is opgebouwd uit een negatieve restterm van ongeveer 3 miljard euro en een positieve bijdrage van de holdings van zo'n 1,5 miljard euro. Deze posten houden elkaar tot in 1991 ruwweg in balans. Vanaf dat moment begint de negatieve restterm langzaam minder negatief te worden om vanaf 1995 positief te worden. Vanaf 1997 is de niet-conceptuele bijstelling zelfs groter dan de conceptuele bijstelling. Dit is, naast de continue positieve bijdrage van de holdings, vooral het gevolg van de post overig (zie staat 4.1).

4.2 Bijstelling bbp in lopende prijzen

4.3 Bijstelling groei van het bbp

Figuur 4.3 laat de bijstelling van de groei van het bbp zien. Het beeld is hier veel grilliger. Wel kan geconcludeerd worden dat de bijstelling van de groei over bijna de hele periode positief uitkomt. Alleen de jaren 1989 en 1998 komen negatief uit. Voor beide jaren heeft de herdefinitie van de behandeling van dierziekten een effect gehad op de cijfers voor de economische groei. Voor 1989 zorgen de computerprijzen er echter voor dat de conceptuele bijstelling toch nog licht positief uitkomt. De post overig van de niet-conceptuele bijstellingen veroorzaakt daar de grote negatieve bijdrage.

Over de jaren 1988–1995 is de gemiddelde groei met 0,2 procentpunt bijgesteld en over de jaren 1996–2001 met 0,3 procentpunt. Het is moeilijk aan te geven wat de grote schommelingen in de bijstelling van de groei veroorzaakt. De meeste uitschieters zijn het gevolg van een groot aantal kleinere bijstellingen die het ene jaar elkaar versterken en het andere jaar elkaar opheffen. Wel kan opgemerkt worden dat de nieuwe computerprijzen meestal een positieve bijdrage leveren. FISIM levert meestal een vrij kleine bijdrage aan de groei. Dit is het gevolg van het feit dat de ontwikkeling van deze post redelijk meeloopt met de economische ontwikkeling. Daardoor heeft deze per saldo weinig effect op de economische groei. De BFI's leveren doorgaans een negatieve bijdrage aan de groei op, maar die blijft meest beperkt tot –0,1 procentpunt. Verder wordt

het grillige verloop van de niet-conceptuele bijstellingen vooral bepaald door de post overig. De andere niet-conceptuele bijstellingen hebben weinig effect op de groei van het bbp. In de hoofdstukken 5 t/m 9 wordt voor alle finale bestedingscategorieën een uitgebreide beschrijving gegeven van de achtergronden van de bijstellingen in de groei.

4.3 De samenstelling van het bbp in het revisiejaar

Staat 4.2. toont de samenstelling van het bbp in het revisiejaar. Hierbij is het handels-saldo uitgesplitst naar de verschillende onderdelen. De eerste kolom geeft aan om welke finale bestedingen categorieën het gaat. De tweede kolom geeft de niveaus voor revisie (VR) aan in het revisiejaar, de derde kolom de niveaus na revisie (NR) en de vierde kolom het verschil tussen VR en NR.

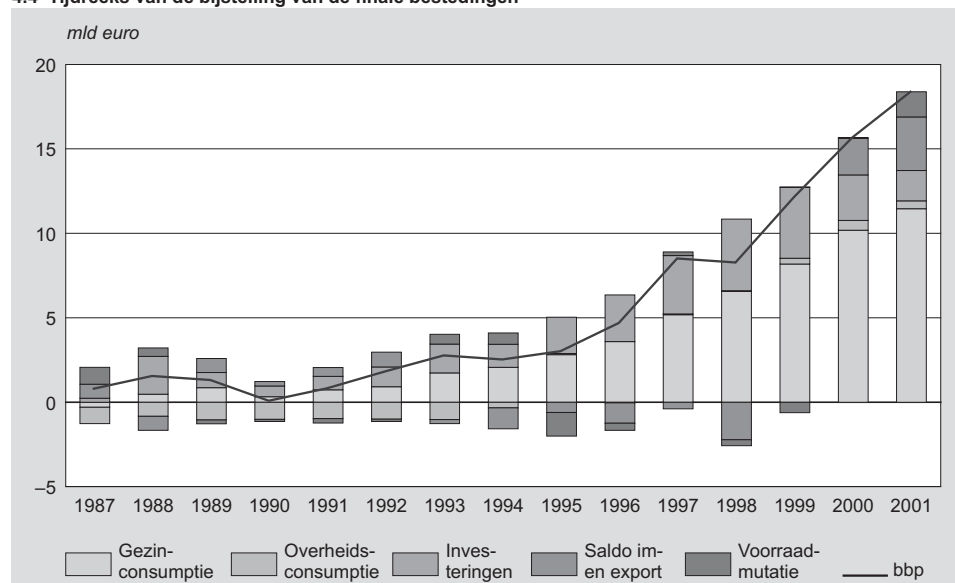
Uit de staat blijkt dat in het revisiejaar het bbp met ruim 18 miljard euro is bijgesteld. Dit is voor het grootste deel te verklaren uit de bijstelling van ruim 11 miljard euro van de gezinsconsumptie. De overheidsconsumptie is slechts een kleine 500 miljoen euro bijgesteld. De investeringen zijn goed voor 1,8 miljard euro. Verder is het saldo van de import en export met 3 miljard euro bijgesteld en de voorraadmutaties met een kleine 1,5 miljard euro.

Staat 4.2
De samenstelling van het bbp in revisiejaar 2001

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
<i>mln euro</i>			
Bbp	429 345	447 731	18 386
Gezinsconsumptie	212 790	224 244	11 454
Overheidsconsumptie	100 919	101 385	466
Investerings	92 873	94 673	1 800
Saldo in- en uitvoer	22 835	25 911	3 076
Uitvoer Goederen	230 310	236 721	6 411
Uitvoer Diensten	50 097	66 611	16 514
(-) Invoer Goederen	216 322	216 449	127
(-) Invoer Diensten	41 350	60 972	19 622
Voorraadmutaties	28	1 518	1 490

Figuur 4.4 geeft de bijstelling in lopende prijzen van het bbp, uitgesplitst naar de verschillende bestedingencategorieën. Uit het figuur valt op te maken dat de gezinsconsumptie gedurende het grootste deel van de reeks verantwoordelijk is voor ruim twee derde van

4.4 Tijdreeks van de bijstelling van de finale bestedingen

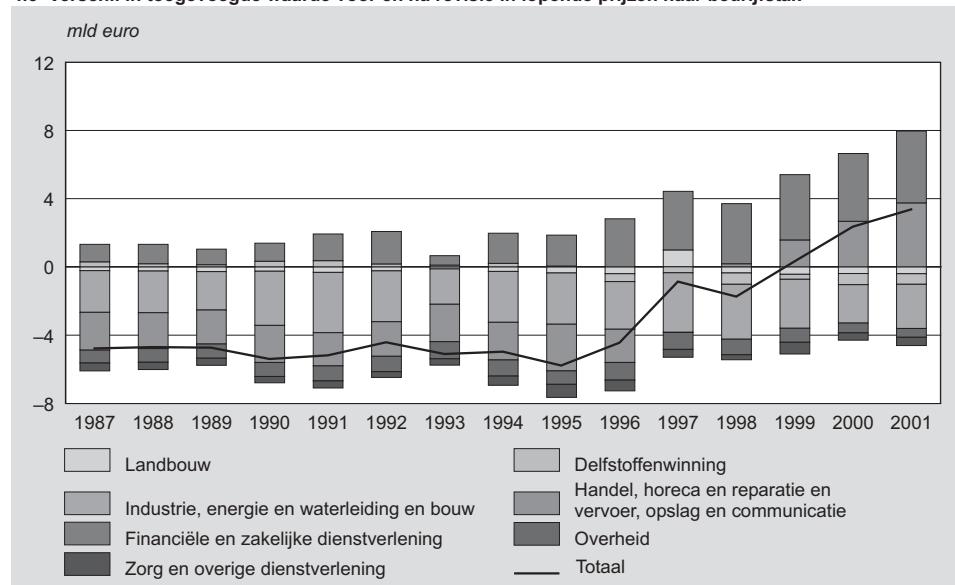
de bijstellingen. In het begin van de reeks is de invloed van de overheidsconsumptie vrij sterk, vanwege de grote negatieve bijstellingen van die categorie, maar vanaf 1995 is dit effect verwaarloosbaar. Verder valt op dat de bijdrage van de investeringen gedurende de tijdreeks langzaam afneemt. Dit hangt vooral samen met de introductie van de BFI's die een grote invloed uitoefenen op de investeringen over de gehele reeks.

4.3.1 Bedrijfstakken

In deze paragraaf worden de gevolgen beschreven die de revisie 2001 heeft gehad voor ontwikkelingen op bedrijfstakniveau. Dit gebeurt aan de hand van twee maatstaven.

- het verschil tussen de voor-revisieraming van de toegevoegde waarden in basisprijzen met de na-revisieraming
- een vergelijking van de gemiddelde groei van de toegevoegde waarde in basisprijzen voor de perioden 1988–2001

4.5 Verschil in toegevoegde waarde voor en na revisie in lopende prijzen naar bedrijfstak

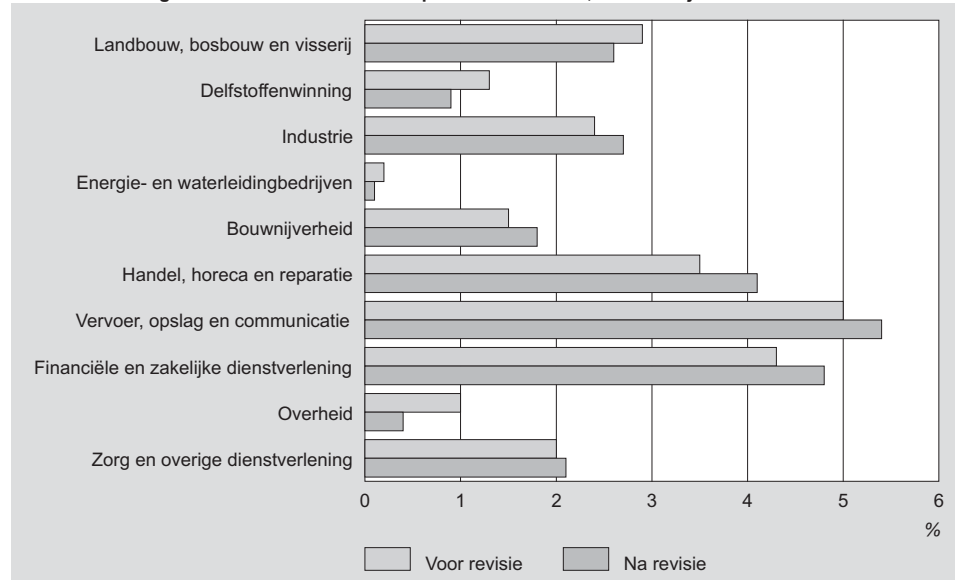
De gewijzigde registratie van FISIM heeft een negatief effect gehad op de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken, omdat dit nu in het intermediair verbruik is opgenomen. Voor een aantal takken wordt dit effect echter gecompenseerd door bijstellingen met een statistisch karakter (zie: Nationale rekeningen 2004: revisie 2001). In figuur 4.5 is te zien dat voor het verslagjaar 2001 dit geldt voor de bedrijfstakken handel en transport en de financiële en zakelijke dienstverlening. Het zijn ook met name deze bedrijfstakken waar bij de revisie de grootste bijstellingen zijn gemaakt vanwege verbeterde inzichten in het al dan niet actief zijn van bedrijven. Het intensiever gebruik van gegevens uit belastingregisters (o.a. btw) ligt hier mede aan ten grondslag.

Figuur 4.5 laat ook zien dat de bijstelling van de totale toegevoegde waarde tegen basisprijzen, voor het grootste deel van de tijdreeks negatief is, dit is het gevolg van FISIM. Vanaf 1999 is er sprake van een positieve bijstelling. De bedrijfstak handel en transport speelt hierbij een belangrijke rol. Deze laat in 1995 nog een negatieve bijstelling zien van 2,7 mld euro, die echter in de volgende jaren gestaag minder wordt en in 1998 positief wordt om uiteindelijk uit te komen op een opwaartse bijstelling van 3,8 mld euro in 2001. De financiële en zakelijke dienstverlening laten als enige bedrijfstak gedurende de gehele periode een positieve bijstelling zien. Het saldo van de twee effecten van FISIM in deze bedrijfstak, namelijk de bijstelling als gevolg van het opnemen van FISIM in het intermediair verbruik en de gewijzigde ramingsmethode voor de productie, wordt gecompenseerd door opwaartse bijstellingen bij de zakelijke diensten.

Een bijzonderheid is verder de positieve bijstelling van de toegevoegde waarde bij de landbouw in 1997. Dit is het gevolg van de wijziging in de registratie van de compensatie voor dierziekten, in dit geval de varkenspest.

Voor de overige bedrijfstakken geldt een stabiel beeld wat betreft de (negatieve) bijstellingen van de toegevoegde waarde.

4.6 Gemiddelde groei voor en na revisie in de periode 1988–2001, naar bedrijfstak

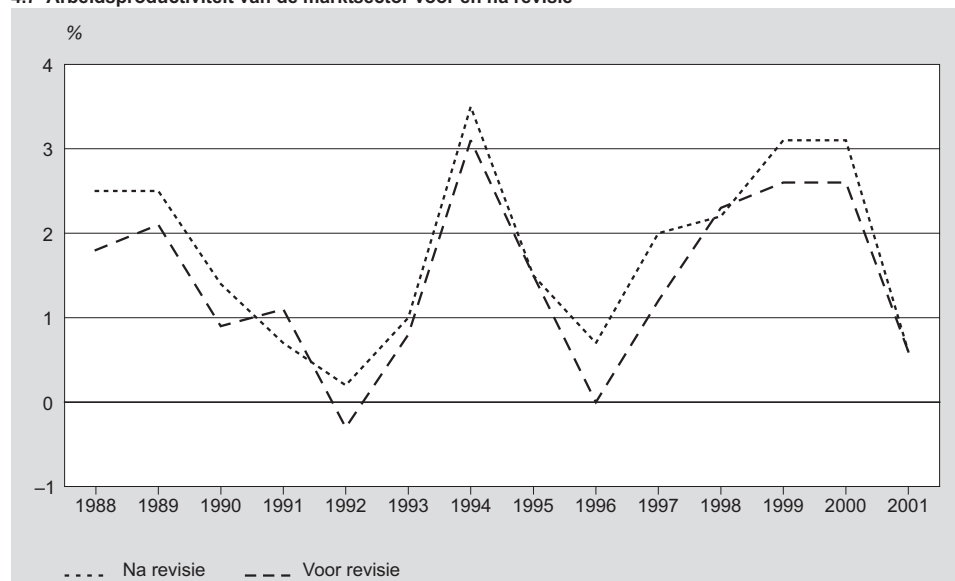

In meer dan de helft van de bedrijfstakken is de gemiddelde groei voor de periode 1988–2001 opwaarts bijgesteld (figuur 4.6). Het sterkst doet dit zich voor bij de handel en de financiële en zakelijke dienstverlening. Opvallend is de negatieve bijstelling van de groei bij de overheid. Dit is het gevolg van een andere wijze van defleren van het onderwijscijfer.

Het arbeidsvolume is in groeitermen niet veel aangepast. Bijstellingen in de toegevoegde waarde vind je ook terug in de productiviteit (figuur 4.7).

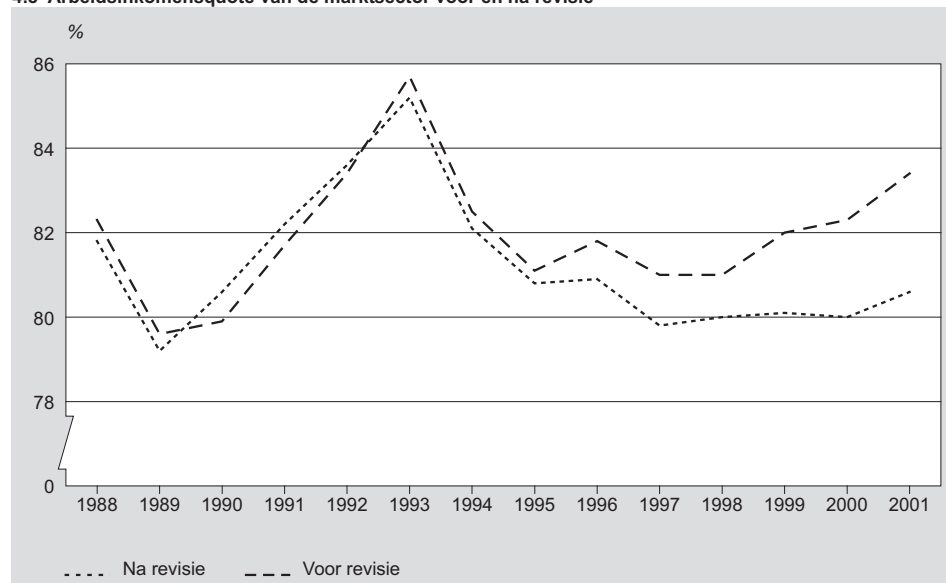
Het verloop van de arbeidsinkomensquote voor de marktsector is voor het begin van de tijdreeks ongeveer gelijk gebleven aan dat van voor de revisie. In de periode na 1995

4.7 Arbeidsproductiviteit van de marktsector voor en na revisie

beweegt de AIQ zich op een duidelijk lager niveau (figuur 4.8). De snelle waardeontwikkelingen van de toegevoegde waarde bij de handel en de zakelijke dienstverlening in vergelijking met voor revisie is hier debet aan.

4.8 Arbeidsinkomensquote van de marktsector voor en na revisie

5. Consumptie huishoudens

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de bijstelling bij de revisie van de gezinsconsumptie (incl. IZW-huishoudens). Eerst zullen de bijstellingen in het revisiejaar 2001 worden besproken, waarna de analyse uitgebreid wordt naar de jaren 1987–2001.

5.1 Gezinsconsumptie in het revisiejaar

De voornaamste bijstellingen in de gezinsconsumptie zijn samengevat in staat 5.1. De staat is op de volgende manier opgebouwd. De staat geeft op de eerste regel de totale voor-revisie gezinsconsumptie in lopende prijzen en in groei. Vervolgens worden de conceptuele bijstellingen samengevat en uitgesplitst gegeven, gevolgd door de niet-conceptuele verschillen. Tenslotte geven de laatste twee regels de totale bijstelling en de na-revisie cijfers. In de rest van dit document zullen voor de andere finale bestedingen categorieën vergelijkbare staatlen gegeven worden. Allen hebben dezelfde opbouw.

Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven zijn er een drietal conceptuele en zes niet-conceptuele grotere bijstellingen voor de gezinsconsumptie. De conceptuele bijstellingen zijn de computerprijzen, FISIM en de deflering van verzekeringen. De niet-conceptuele bijstellingen hebben te maken met telecom, woningdiensten, zorg, bijstelling IZW-productie, de consumptie door niet-ingezetenen in Nederland, de consumptie van ingezetenen in het buitenland en de desinvesteringen (leaseauto's).

Staat 5.1
De gezinsconsumptie in revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	212 790	1,36
Conceptueel verschil	5 212	0,15
Computerprijzen	0	0,00
FISIM	5 212	0,18
Verzekeringen	0	-0,03
Niet-conceptueel verschil	6 242	0,32
Telecom	380	0,04
Woningdiensten	982	-0,10
Zorg	318	-0,15
Recreatie+Cultuur (IZW)	1 200	0,07
Consumptie ingezetenen in het Buitenland	1 613	0,03
Consumptie niet-ingezetenen in Nederland	-2 620	-0,04
Desinvesteringen (leaseauto's)	-1 133	0,01
Overige	5 502	0,46
Totaal verschil	11 454	0,47
Na revisie	224 244	1,83

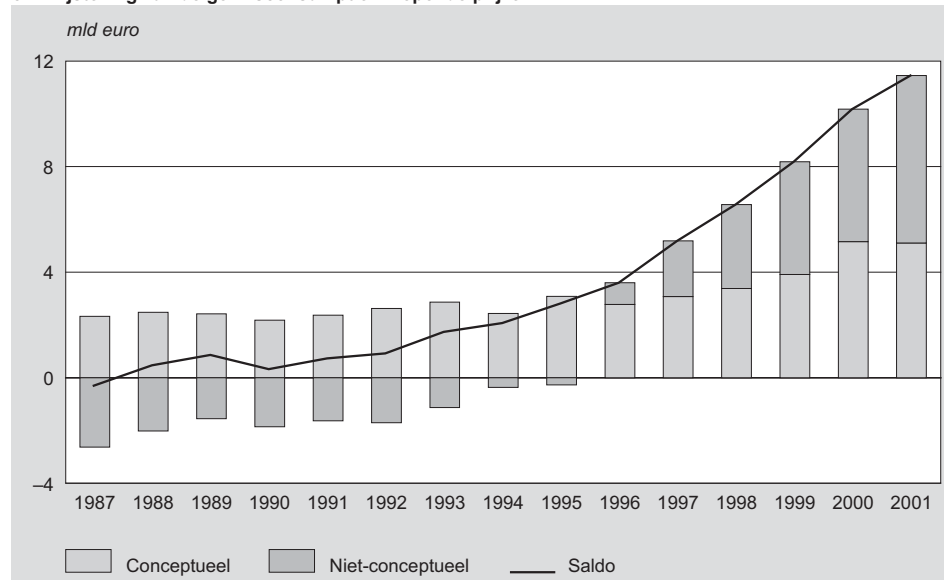
De totale bijstelling van de consumptie komt uit op bijna 11,5 miljard euro. Iets minder dan de helft (ruim 5 miljard) hiervan is het gevolg van conceptuele wijzigingen. Dit is geheel toe te schrijven aan FISIM. De niet-conceptuele wijzigingen (ruim 6 miljard euro) worden voor iets minder dan 1 miljard euro bepaald door de hiervoor genoemde grote posten. Hierbij moet opgemerkt worden dat een aantal posten positief en andere juist negatief meetellen. De rest (5,5 miljard euro) is vooral toe te schrijven aan de hogere raming van de detailhandelomzet.

De groei van de consumptie is met bijna 0,4 procentpunt bijgesteld van 1,4 procent naar 1,8 procent. Opvallend is dat de conceptuele bijstelling slechts voor één derde hieraan bijdraagt. Dit is het gevolg van het feit dat FISIM in hoge mate de economische ontwikkeling volgt, waardoor de bijstelling in groei beperkt blijft. Bij de niet-conceptuele bijstelling geeft de post overig een positieve bijdrage van bijna een half procentpunt. De woningdiensten en de zorg hebben hierop een temperend effect, waardoor de totale niet-conceptuele bijstelling op 0,3 procentpunt uitkomt.

5.2 De tijdreeks van de gezinsconsumptie

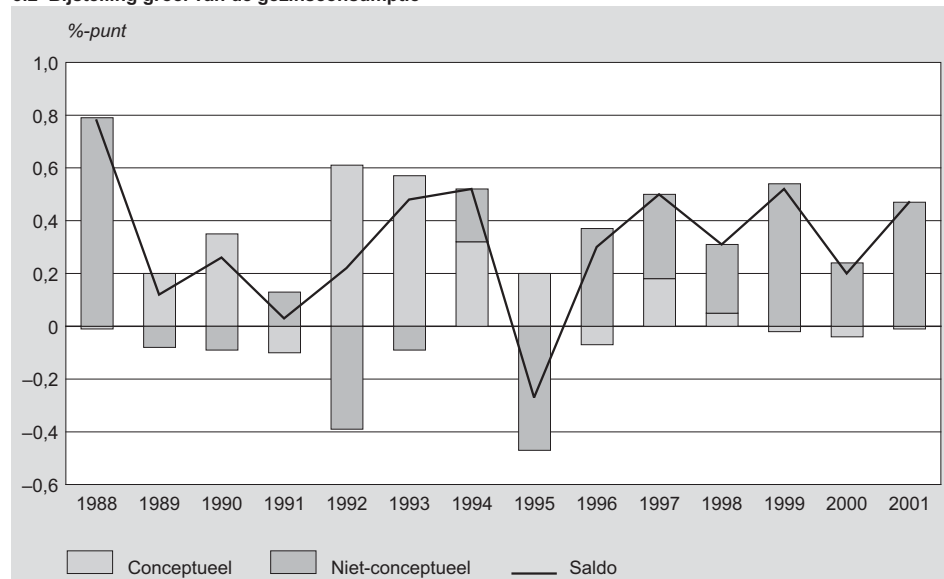
In het onderstaande wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken. De bijstelling wordt opgesplitst in een conceptueel en een niet-conceptueel deel, zoals in de voorgaande paragraaf.

5.1 Bijstelling van de gezinsconsumptie in lopende prijzen

Figuur 5.1 laat de bijstelling van de gezinsconsumptie in lopende prijzen zien. In de figuur geeft het staafdiagram de conceptuele en niet-conceptuele bijstellingen weer en de lijn de totale bijstelling. In deze figuur is te zien dat de totale bijstelling in de beginjaren vrijwel constant rond 1 miljard euro beweegt en vervolgens langzaam begint toe te nemen. Uit het staafdiagram is op te maken dat de conceptuele bijstelling voor de jaren 1988–1995 tussen twee en drie miljard euro uitkomt, wat bijna geheel voortkomt uit FISIM. De niet-conceptuele bijstelling komt over die periode licht negatief uit, vooral ten gevolge van de posten zorg en desinvesteringen. Vanaf 1995 neemt de totale bijstelling sterk toe. Dit wordt vooral gedreven door een sterke toename van de niet-conceptuele bijstelling. Dit hangt vooral samen met de post overig, wat voor die jaren in hoge mate

5.2 Bijstelling groei van de gezinsconsumptie

samenhangt met de nieuwe raming van de detailhandelsomzetten. De toename van de conceptuele bijstelling is minder extreem en is weer het gevolg van FISIM.

Figuur 5.2 laat de bijstelling van de groei van de gezinsconsumptie zien. Het beeld is veel grilliger. Wel kan geconcludeerd worden dat de bijstelling van de groei over bijna de hele periode positief uitkomt, alleen het jaar 1995 kende een negatief bijstellingscijfer. Over de jaren 1988–2001 is de gemiddelde groei met 0,3 procentpunt per jaar bijgesteld. Voor de beginjaren (1988–1994) wordt de bijstelling vooral veroorzaakt door de conceptuele bijstellingen, waarbij zowel FISIM en de verzekeringen een grote rol spelen. In de latere jaren (1995–2001) worden de bijstellingen echter vooral veroorzaakt door de niet-conceptuele bijstellingen. Hierbij wordt weer het beeld van het revisiejaar benadrukt: de detailhandelsverkopen veroorzaken een grote positieve bijstelling, terwijl de andere posten een klein, vaak negatief, effect hebben.

6. Overheidsconsumptie

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de bijstelling van de overheidsconsumptie bij de revisie. Eerst zullen de bijstellingen in het revisiejaar worden besproken, waarna de analyses uitgebreid worden naar de jaren 1987–2001.

6.1 Overheidsconsumptie in het revisiejaar

De voornaamste bijstellingen in de overheidsconsumptie zijn samengevat in staat 6,1. Hieruit is af te lezen dat er één conceptuele en één niet-conceptuele grotere bijstelling voor de overheidsconsumptie van belang is. De conceptuele bijstelling is FISIM. Hierbij moet opgemerkt worden dat het effect van FISIM alleen indirect te merken is. Bij overheidsconsumptie is geen directe post FISIM te vinden. Het effect van FISIM ontstaat doordat het verbruik aan FISIM door de overheid via de productie van de overheid verrekend wordt met de consumptie. De niet-conceptuele bijstelling betreft gewijzigde raming van de zorg.

Staat 6.1
De overheidsconsumptie in het revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	100 919	4,82
Conceptueel verschil	420	-0,01
FISIM	420	-0,01
Niet-conceptueel verschil	49	-0,25
Zorg	-728	0,03
Overig	774	-0,28
Totaal verschil	466	-0,26
Na revisie	101 385	4,56

De totale bijstelling van de overheidsconsumptie komt uit op bijna 0,5 miljard euro. Dit is bijna helemaal toe te wijzen aan FISIM (420 mln euro). De aanpassingen in de zorg worden grotendeels gecompenseerd door andere niet-conceptuele wijzigingen, vooral bij de farmaceutische producten.

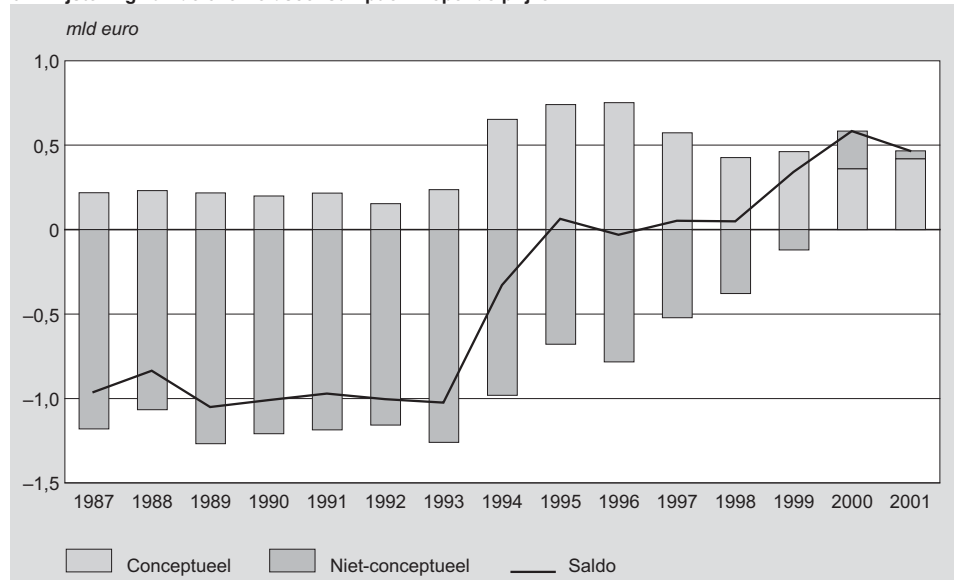
De groei van de overheidsconsumptie is met ruim een kwart procentpunt verlaagd van 4,82 procent naar 4,56 procent. Opvallend is dat de conceptuele bijstelling hieraan slechts -0,01 procentpunt bijdraagt. Dit is het gevolg van het feit dat FISIM in hoge mate met de economische ontwikkeling meeloopt, waardoor de bijstelling in groei beperkt blijft. De niet-conceptuele bijstelling van -0,25 procent is het gevolg van een aantal kleinere bijstellingen.

6.2 De tijdreeks van de overheidsconsumptie

In het onderstaande wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken. De bijstelling wordt opgesplitst in een conceptueel en een niet-conceptueel deel, zoals in de voorgaande paragraaf.

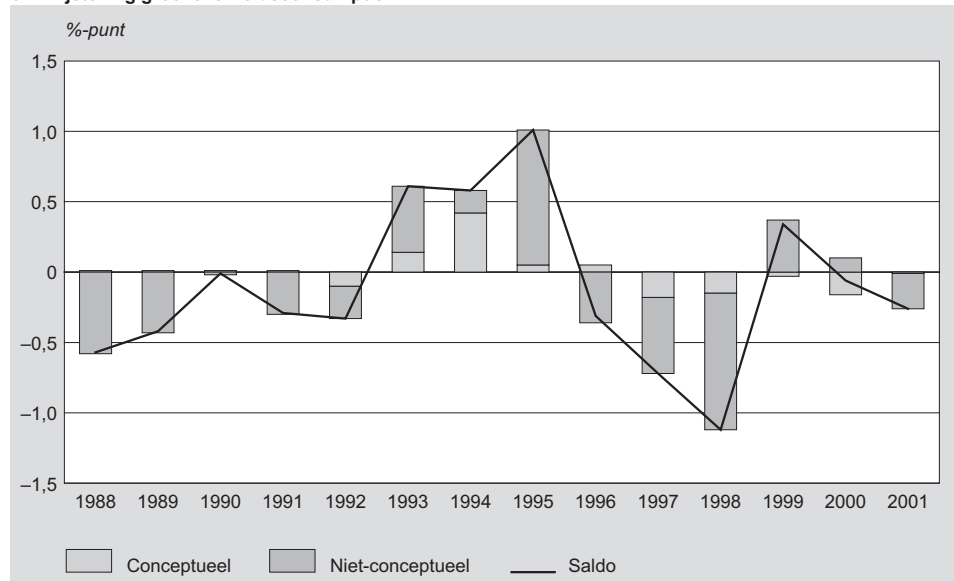
Figuur 6,1 geeft de bijstelling van de overheidsconsumptie, in lopende prijzen, weer. Uit dit figuur is op te maken dat de totale bijstelling in de jaren 1988–1994 -1 miljard euro blijft, daarna neemt deze in twee jaar toe. In de jaren 1995–1998 houden conceptuele en niet-conceptuele bijstellingen elkaar in balans. Ten slotte daalt de niet-conceptuele (negatieve) bijdrage, wat resulteert in een positieve bijstelling van ongeveer 0,5 miljard euro in de laatste paar jaren. De conceptuele bijstelling (FISIM) heeft over de hele reeks een positieve bijdrage die tussen 200 en 700 miljoen euro ligt en het hoogst is in de jaren

6.1 Bijstelling van de overheidsconsumptie in lopende prijzen

1994–1997. De grote negatieve bijstelling in de beginjaren komt grotendeels vanuit de niet-conceptuele posten en heeft vooral te maken met een nieuwe raming van de afschrijvingen en de marktoutput van de overheid. Na 1994 wordt deze bijstelling geleidelijk minder, wat in combinatie met de sterke groei van FISIM leidt tot de sterke toename van de consumptie rondom dat jaar.

6.2 Bijstelling groei overheidsconsumptie

Figuur 6.2 laat de bijstelling van de groei van de overheidsconsumptie zien. De groei vertoont een nogal grillig patroon. Hierbij wordt behalve voor 1994 de bijstelling bijna geheel bepaald door de niet-conceptuele posten. De eerste paar jaren is de bijstelling van de groei licht negatief, gevolgd door sterke positieve bijstellingen voor de jaren 1993, 1994 en 1995. In de latere jaren (1995–2001) zijn er echter weer een aantal flinke negatieve bijstellingen. De gemiddelde bijstelling komt hiermee uit op $-0,16$ procent. Deze bijstellingen hangen bijna geheel samen met de nieuwe ramingen van de afschrijvingen en de marktoutput van de overheid.

7. Investerings

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de bijstellingen van de investeringen als gevolg van de revisie. Eerst zullen de bijstellingen in het revisiejaar worden besproken, waarna de analyses uitgebreid worden naar de jaren 1987–2001.

7.1 Investerings in het revisiejaar

De voornaamste bijstellingen in de investeringen zijn samengevat in staat 7.1. Zoals in hoofdstuk 3 is aangegeven zijn er drie conceptuele en twee niet-conceptuele grotere bijstellingen voor de investeringen aan te wijzen. De conceptuele bijstellingen zijn de veestapel, computers (prijnsindices) en de licenties/royalty's. Deze laatste categorie is flink bijgesteld ten gevolge van de introductie van de BFI's. De niet-conceptuele bijstellingen zijn de nieuwbouw gebouwen (projectontwikkelaars) en de desinvesteringen.

Staat 7.1
De investeringen in revisiejaar 2001

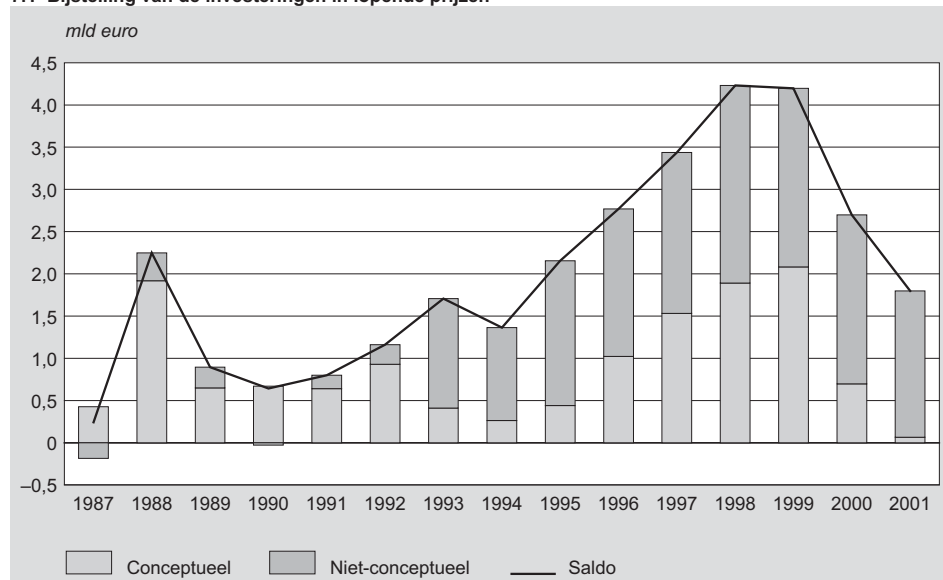
	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	92 873	0,24
Conceptueel verschil	66	0,28
Veestapel	66	0,12
Computers	0	0,91
Licenties en royalties	0	-0,75
Niet-conceptueel verschil	1 734	-0,36
Nieuwbouw gebouwen	35	0,18
Desinvesteringen (leaseauto's)	1 311	0,03
Overig	388	-0,56
Totaal verschil	1 800	-0,08
Na revisie	94 673	0,16

De totale bijstelling van de investeringen in lopende prijzen komt uit op 1,8 miljard euro. Dit is slechts voor 66 miljoen euro aan conceptuele bijstellingen toe te wijzen. De rest komt van de niet-conceptuele wijzigingen, in het bijzonder van de post desinvesteringen. De groei van de investeringen is voor het revisiejaar met slechts -0,08 procent bijgesteld. Opvallend is echter dat het belang van de conceptuele bijstellingen hier al duidelijk naar voren komt. De groei wordt namelijk ten gevolge van de computers met bijna 1 procent naar boven bijgesteld, een effect dat vrijwel te niet wordt gedaan door een tegengesteld effect van de licenties en royalty's. Deze effecten zijn nog duidelijker te zien in de tijdreeksen.

7.2 De tijdreeks van de investeringen

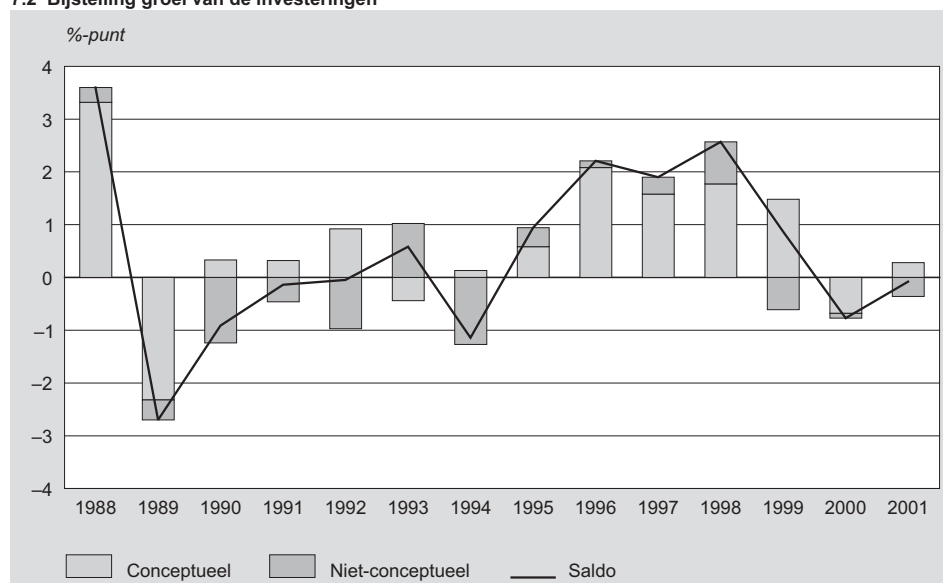
In deze paragraaf wordt de tijdreeks van de investeringen voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken. Figuur 7.1 laat de bijstelling van de investeringen in lopende prijzen zien. Uit de figuur komt naar voren dat de totale bijstelling in de beginjaren (1987–1992) vrijwel geheel is toe te schrijven aan conceptuele wijzigingen. In de latere jaren worden de niet-conceptuele wijzigingen echter steeds belangrijker. Het volatiële karakter van de conceptuele wijzigingen hangen vooral samen met de post royalty's en licenties, met uitzondering van het jaar 1997, waarin de varkenspest ook een flinke bijdrage levert. De niet-conceptuele wijzigingen beginnen vanaf 1993 flink mee te tellen en nemen in de tijd toe tot een maximum in 1998, waarna een lichte daling optreedt.

7.1 Bijstelling van de investeringen in lopende prijzen

Figuur 7.2 laat de bijstelling van de groei van de investeringen zien. Het beeld is hier weer veel grilliger. Opvallend is dat de bijstellingen van de groei meestal conceptueel van aard zijn. Alleen in de periode 1990–1994 is er een flinke invloed van de niet-conceptuele posten. De grote bijstellingen van de groei in 1988 en 1989 zijn vooral het gevolg van de royalty's en licenties. De grote schommelingen hebben over de hele periode 1988–1994 echter slechts een klein effect op de gemiddelde groei, van $-0,1$ procentpunt. Voor de jaren 1995–2001 blijken de aangepaste computerprijzen en de royalty's en licenties ongeveer een even grote invloed op de groei te hebben. De computerprijzen leveren over alle jaren een positieve bijdrage. De royalty's en licenties leveren voor de meeste jaren een positieve, maar voor 2000 en 2001 juist een negatieve bijdrage. De bijstelling van de gemiddelde groei komt over de gehele periode 1995–2001 met $1,1$ procentpunt wel positief uit.

7.2 Bijstelling groei van de investeringen

8. Buitenlandse handel in goederen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de bijstelling van de buitenlandse handel in goederen bij de revisie. Hierbij speelt het saldo van de totale export en van de totale import in goederen een belangrijke rol. In dit hoofdstuk zullen de totale export en totale import eerst apart behandeld worden. Vervolgens zal er ook kort naar het saldo gekeken worden. Verder zal voor iedere component dezelfde aanpak worden gevolgd als in de eerdere hoofdstukken door eerst het revisiejaar te beschouwen en vervolgens de gehele tijdreeks 1987–2001.

De cijfers in dit hoofdstuk worden voor de invoer in cif- prijzen en voor de uitvoer in fob- prijzen gewaardeerd. Dat betekent dat de cif/fob correcties niet meegenomen worden. Daardoor kunnen de cijfers afwijken van de macrototalen zoals die in de Nationale rekeningen gegeven worden.

8.1 De export in het revisiejaar

De voornaamste bijstellingen in de export van goederen zijn samengevat in staat 8.1. Voor de export is er slechts één conceptuele en zijn er geen bijzondere niet-conceptuele bijstellingen doorgevoerd. De conceptuele bijstelling bestaat uit de aanpassing van de computerprijsindices. Dit betekent dat de voornaamste bijstelling van de export naast het effect van de computerprijzen zit in de betere aansluiting aan de brongegevens.

Staat 8.1
De export in het revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	230 310	1,3
Conceptueel verschil	0	0,8
Computerprijzen	0	0,8
Niet-conceptueel verschil	6 411	-0,3
Overig	6 411	-0,3
Totaal verschil	6 411	0,5
Na revisie	236 721	1,8

De totale bijstelling van de export komt uit op 6,4 miljard euro. Dit hangt echter niet samen met de conceptuele wijziging van de computerprijzen, maar met de bovengenoemde verbetering van de aansluiting aan de brongegevens.

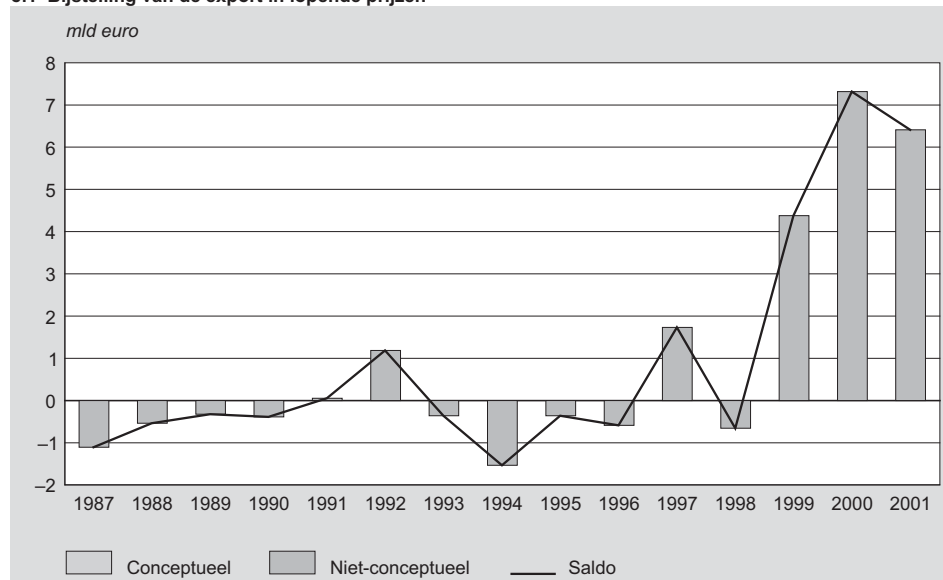
De groei van de export is voor het revisiejaar met een half procentpunt bijgesteld, van 1,3 procent naar 1,8 procent. Hier is het effect van de computers wel goed te merken. De nieuwe computerprijzen hebben een bijstelling van 0,8 procent tot gevolg. De niet-conceptuele verhoging in de lopende prijzen van de computers zorgt nog voor een extra 0,3 procent. Het totaal van de restpost komt echter negatief uit op -0,3 procent.

8.2 De tijdreeks van de export

In het onderstaande wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken. Hierbij moet opgemerkt worden dat in tegenstelling tot wat bij de consumptie en de investeringen hiervoor is gedaan, bij de export in de conceptuele bijstelling alleen het effect van de computerprijzen is meegenomen en niet de aanpassing aan de brongegevens voor de computers.

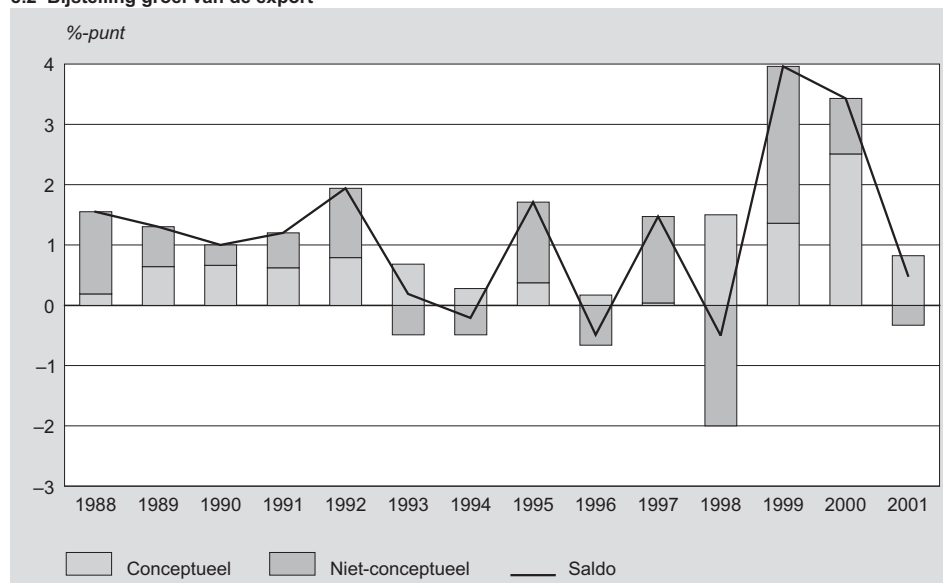
Figuur 8.1 laat de bijstelling van de export in lopende prijzen zien. Aangezien de enige conceptuele bijstelling samenhangt met de computerprijzen zijn alle bijstellingen in

8.1 Bijstelling van de export in lopende prijzen

lopende prijzen niet-conceptueel. Het is goed te zien dat de bijstelling van de export in de beginjaren vrij klein is gebleven. Vanaf 1992 beginnen de bijstellingen groter te worden. Vooral de laatste paar jaren, 1999–2001, laten extreem grote bijstellingen zien. Dit loopt mee met de sterke bijstelling van de handel en de sterke groei van de wereld-economie in die jaren.

8.2 Bijstelling groei van de export

Figuur 8.2 laat de bijstelling van de groei van de export zien. Hieruit is op te maken dat de groei over bijna de hele tijdreeks flink omhoog is bijgesteld. Verder is goed te zien dat de computerprijzen voor de meeste jaren een flinke positieve bijdrage leveren aan de exportgroei. Voor de beginjaren, 1988–1994, is de gemiddelde bijstelling 1,0 procentpunt, waarvan de helft van de computerprijzen afkomstig is. Voor de eindjaren 1995–2001 is de ontwikkeling in vergelijking met de jaren ervoor wat grilliger en is de niet-conceptuele bijdrage wat hoger. De gemiddelde bijstelling komt hier dankzij de laatste drie jaren hoger uit, namelijk op 1,4 procentpunt.

8.3 De import in het revisiejaar

De analyses voor de import aan goederen verlopen analoog aan die van de export van goederen. De voornaamste bijstellingen zijn samengevat in staat 8.2. Ook voor de import zijn er slechts één conceptuele en geen bijzondere niet-conceptuele bijstellingen doorgevoerd. De conceptuele bijstelling bestaat weer uit de nieuwe computerprijsindices. Dit betekent dat de voornaamste bijstelling van de import, naast het effect van de computerprijzen, zit in de betere aansluiting aan de brongegevens.

Staat 8.2
De import in revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	216 322	1,59
Conceptueel verschil	0	0,94
Computerprijzen	0	0,94
Niet-conceptueel verschil	127	-0,47
Overig	127	-0,47
Totaal verschil	127	0,47
Na revisie	216 449	2,06

De totale bijstelling van de import in het revisiejaar is vrijwel verwaarloosbaar, 127 miljoen euro. Achter deze beperkte bijstelling zit wel een zekere mate van dynamiek. Zo is de import aan computers met ruim 1,3 miljard euro naar boven bijgesteld, maar dit wordt bij de andere posten grotendeels gecompenseerd.

De groei van de import is net als de export voor het revisiejaar met een halve procentpunt bijgesteld, nu van 1,6 procent naar 2,1 procent. Ook hier is het effect van de computerprijzen goed te merken. Die is namelijk verantwoordelijk voor een bijstelling van 0,9 procentpunt. Daarnaast leidt de bijstelling van 1,3 miljard euro in lopende prijzen tot een beperkte extra groei van 0,1 procentpunt. De totale niet-conceptuele bijstelling van de groei van de import komt negatief uit op -0,5 procent.

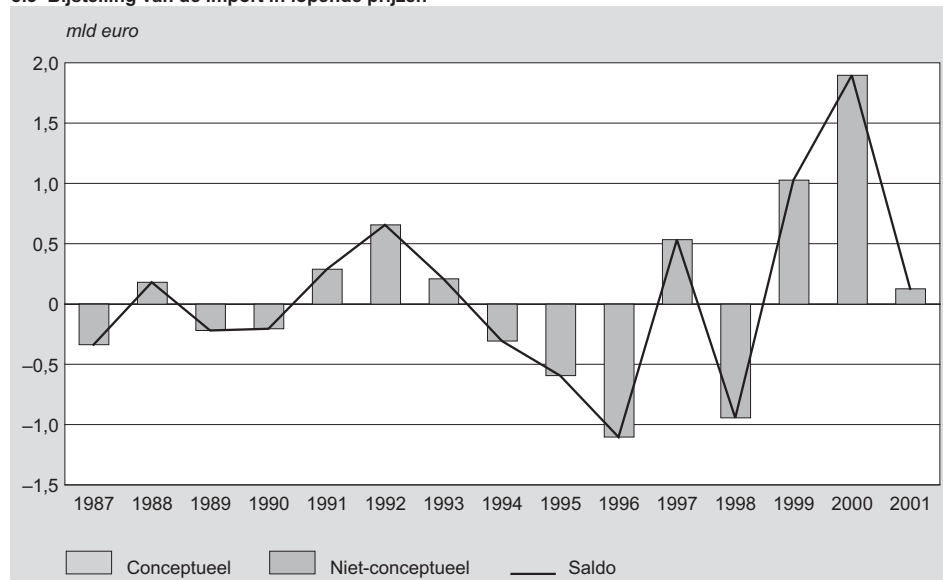
8.4 De tijdreeks van de import

In deze paragraaf wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken. Hier is, net als voor de export van goederen, voor de conceptuele bijstelling alleen met het effect van de computerprijzen rekening gehouden.

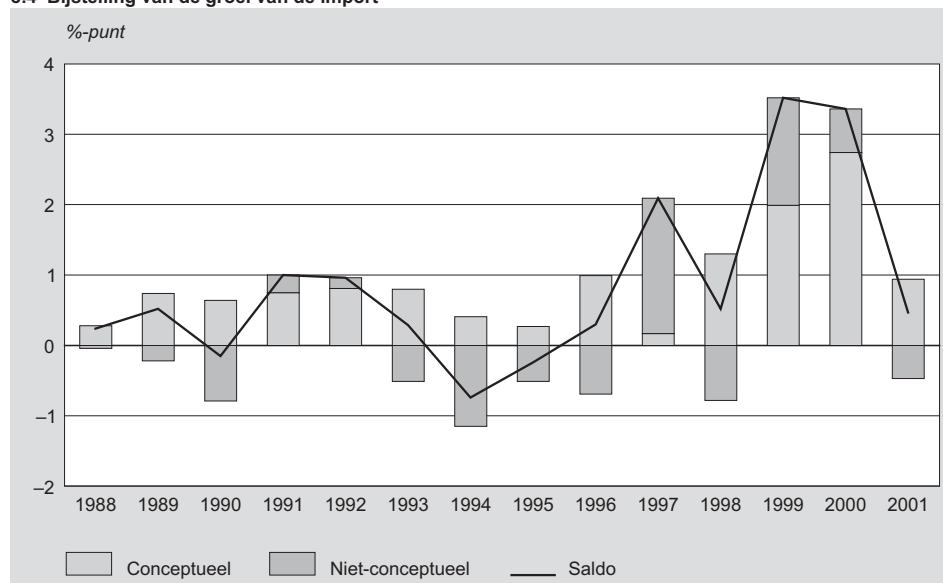
Figuur 8.3 laat de bijstelling van de import in lopende prijzen zien. Zoals bij de export wordt de bijstelling van de lopende prijzen van de computers niet als conceptuele wijziging gerekend, wat betekent dat de gehele bijstelling van de import niet-conceptueel is. Het is goed te zien dat de bijstelling van de import in de beginjaren vrij klein is gebleven, met als hoogtepunt ruim 600 miljoen euro in 1992. Vanaf 1994 wordt het verloop grilliger, met forse negatieve uitschieters in 1996 en 1998 en een flinke positieve bijstelling in 1999 en 2000. Hiermee loopt het patroon in grote lijnen gelijk aan die van de export, zie figuur 8.1.

Figuur 8.4 laat de bijstelling van de groei van de import zien. Hieruit is op te maken dat de groei over bijna de hele tijdreeks omhoog is bijgesteld. De groei is doorgaans wel minder sterk bijgesteld dan bij de export. Hier is ook weer goed te zien dat de computerprijzen voor de meeste jaren een flinke positieve bijdrage leveren aan de importgroei. Voor de beginjaren, 1988-1994, is de gemiddelde bijstelling 0,3 procentpunt, waarvan het grootste deel vanuit de computerprijzen komt. Voor de eindjaren 1995-2001 is de ontwikkeling wat grilliger en is de niet-conceptuele bijdrage sterker. De gemiddelde bijstelling in de jaren 1988-2001 komt hier dankzij een aantal sterke jaren wel hoger uit, namelijk op 1,4 procentpunt.

8.3 Bijstelling van de import in lopende prijzen

8.4 Bijstelling van de groei van de import

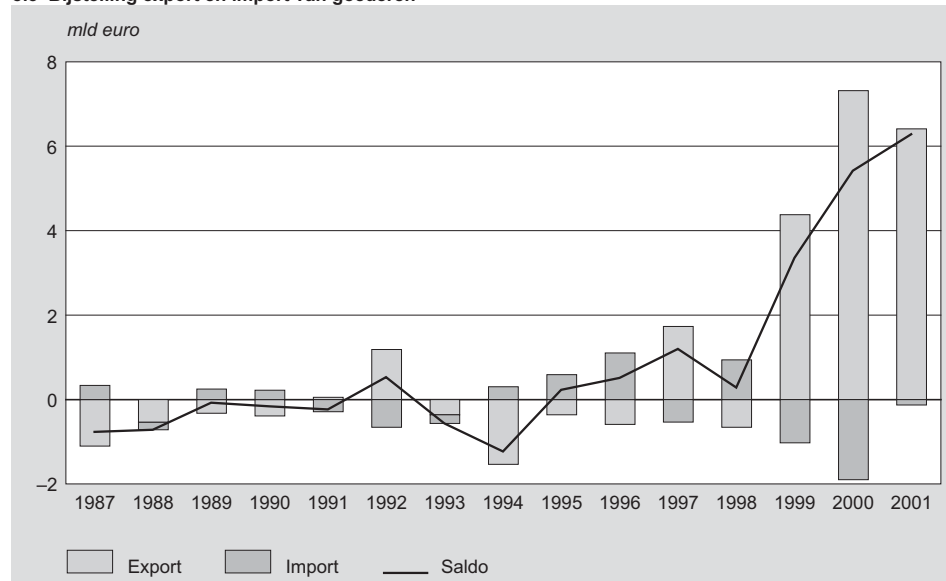
8.5 Saldo van de export en import van goederen

In de voorgaande vier paragrafen zijn de bijstellingen van de export en import apart behandeld. Uit deze analyses is gebleken dat beide posten omhoog zijn bijgesteld, vooral in de groei. In deze paragraaf wordt ingegaan op de bijstelling van het saldo van export en import. Hierbij zal geen onderscheid gemaakt worden tussen conceptueel en niet-conceptueel, maar gekeken worden naar de totale effecten van de export en de import.

Figuur 8.5 toont zowel de individuele bijstellingen van de export en de import als de bijstelling van het saldo. De lijn geeft de bijstelling van het saldo, de lichtgrijze balk de bijdrage daaraan van de export en de donkergrijze balk de bijdrage van de import. Hierbij moet opgemerkt worden dat de bijstelling van de import negatief meetelt en daarom is deze dus negatief weergegeven. Uit het figuur blijkt dat de bijstelling van het saldo van export en import vrijwel geheel toe te wijzen is aan de bijstelling van de export. Alleen voor de jaren 1991 en 1996 wordt het effect van de import iets groter dan dat van de export. Verder is het opvallend dat voor de beginjaren de bijstelling van het saldo negatief is, gemiddeld ongeveer -400 miljoen euro per jaar. Voor de latere jaren,

1995–2001 is het saldo echter sterk verhoogd, gemiddeld met ongeveer 2,5 miljard euro per jaar. Over de hele reeks is de bijstelling daarmee gemiddeld positief, gemiddeld met bijna 1 miljard euro per jaar.

8.5 Bijstelling export en import van goederen

9. Buitenlandse handel in diensten

Conform de beschrijving van de buitenlandse handel in goederen in hoofdstuk 8 wordt in dit hoofdstuk de buitenlandse handel in diensten geanalyseerd.

9.1 De export in het revisiejaar

De voornaamste bijstellingen in de export van diensten zijn samengevat in staat 9.1. Voor de export zijn twee conceptuele en twee niet-conceptuele bijstellingen gedefinieerd. De conceptuele bijstellingen zijn FISIM en de effecten van de introductie van de BFI's. De niet-conceptuele bijstellingen bestaan uit nieuwe informatie over holdings en over de consumptie door buitenlanders.

Staat 9.1
De export in revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	50 097	3,3
Conceptueel verschil	9 863	0,9
BFI's	7 978	0,4
FISIM	1 885	0,5
Niet-conceptueel verschil	6 651	-1,6
Holdings	1 682	-1,7
Consumptie buitenlanders	2 620	0,2
Overig	2 349	-0,1
Totaal verschil	16 514	-0,8
Na revisie	66 611	2,5

De totale bijstelling van de export komt uit op 16,5 miljard euro. Dit is voor bijna 10 miljard euro toe te schrijven aan de conceptuele bijstellingen, in het bijzonder aan de BFI's, die bijna 8 miljard euro bijstelling veroorzaken. Verder zijn de niet-conceptuele verschillen goed voor een bijstelling van ruim 6,5 miljard. Dit wordt in hoge mate veroorzaakt door de grote wijziging van de consumptie door niet-ingezetenen (buitenlanders) in Nederland. Overigens heeft deze post geen effect op het bbp omdat het tegengeboekt wordt op de gezinsconsumptie.

De groei van de export is voor het revisiejaar met -0,8 procentpunt bijgesteld, van 3,3 procent naar 2,5 procent. Opvallend is dat deze negatieve bijstelling bijna geheel veroorzaakt wordt door de holdings, die een negatief effect van 1,7 procentpunt hebben. De conceptuele bijstellingen hebben juist een positief effect van 0,9 procentpunt, ruwweg gelijk verdeeld over de twee categorieën.

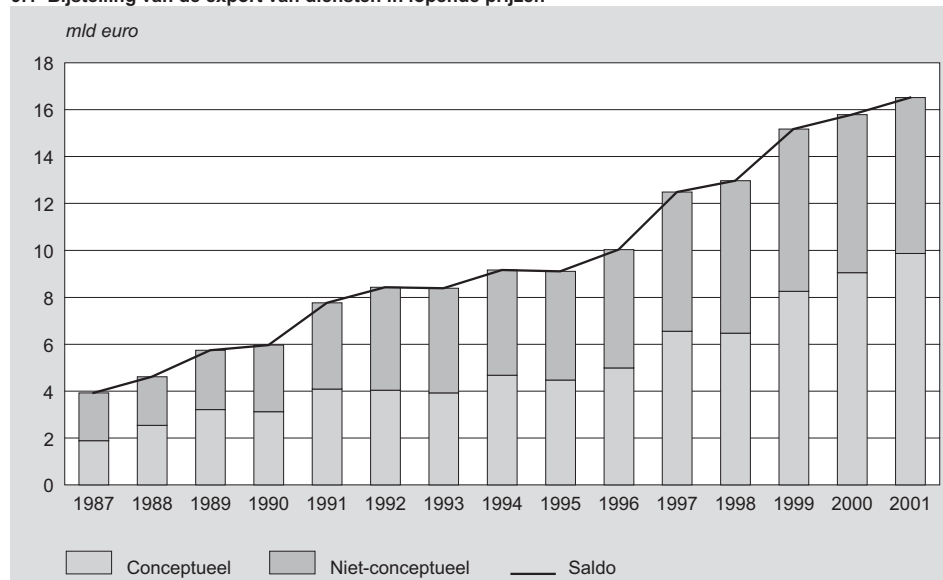
9.2 De tijdreeks van de export

In het onderstaande wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken.

Figuur 9.1 laat de bijstelling van de export in lopende prijzen zien. Opvallend is dat de conceptuele en niet-conceptuele wijzigingen over bijna de hele reeks een vrijwel gelijke bijdrage leveren aan de totale bijstelling. De conceptuele bijstelling is aan het begin van de reeks ongeveer gelijk verdeeld over FISIM en de BFI's. Deze bedragen allebei ongeveer 1 miljard euro. Gedurende de jaren neemt de bijstelling door FISIM gelijkmatig toe, tot de ruim 1,8 miljard euro van 2001. Het effect van de BFI's is meer volatiel en neemt ook vier keer zo snel toe, tot bijna 8 miljard in 2001. De bijdrages van de drie niet-conceptuele posten blijven over de hele tijdreeks ruwweg gelijk.

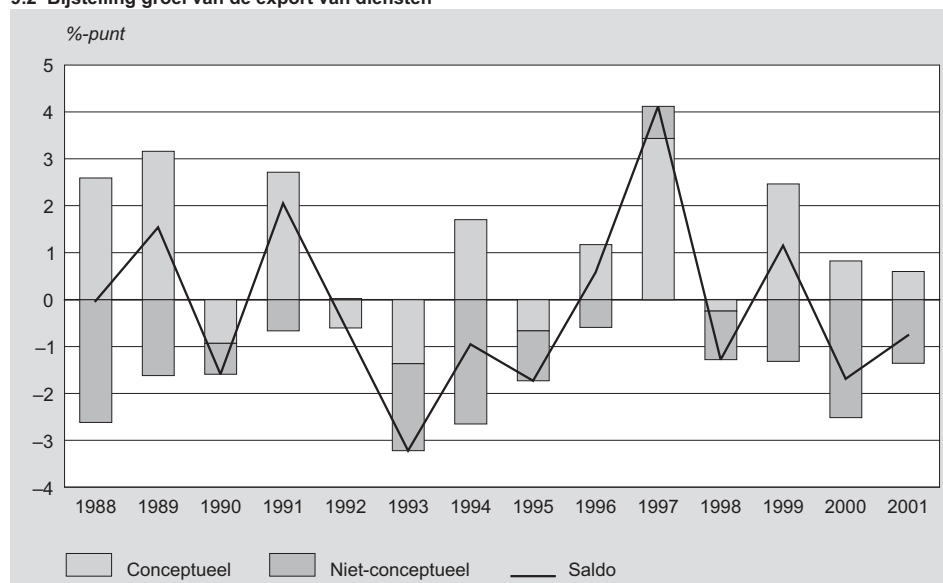
Figuur 9.2 laat de bijstelling van de groei van de export zien. De bijstelling van de totale groei verloopt zeer grillig en varieert tussen -3 procent en 4 procent. De bijstelling van

9.1 Bijstelling van de export van diensten in lopende prijzen

de gemiddelde groei komt voor de jaren 1988–1994 uit op $-0,4$ procentpunt per jaar en voor het blok 1995–2001 op $0,02$ procentpunt. Ook variëren de bijdrages van de conceptuele en niet-conceptuele bijstellingen sterk. Bij de conceptuele bijstellingen wordt effect vooral veroorzaakt door de BFI's, maar ook FISIM kan een effect van bijna $0,5$ procentpunt geven. Bij de niet-conceptuele bijstellingen dragen beide posten ongeveer evenveel bij aan de groei.

9.2 Bijstelling groei van de export van diensten

9.3 De import in het revisiejaar

De analyses voor de import aan diensten verlopen analoog aan die van de export. De voornaamste bijstellingen zijn samengevat in staat 9.2. Ook voor de import zijn er twee conceptuele en twee niet-conceptuele bijstellingen doorgevoerd. De conceptuele bijstellingen zijn FISIM en de effecten van de BFI's. De niet-conceptuele bijstellingen zijn holdings en de consumptie door ingezetenen in het buitenland.

Staat 9.2
De import in revisiejaar 2001

	Lopende prijzen	Volumemutatie
	<i>mln euro</i>	%
Voor revisie	41 350	5,95
Conceptueel verschil	11 880	0,85
BFI's	11 196	0,36
FISIM	684	0,49
Niet-conceptueel verschil	7 742	-2,87
Holdings	-1 761	-1,73
Consumptie in buitenland	1 613	0,24
Overig	7 890	-1,38
Totaal verschil	19 622	-2,02
Na revisie	60 972	3,93

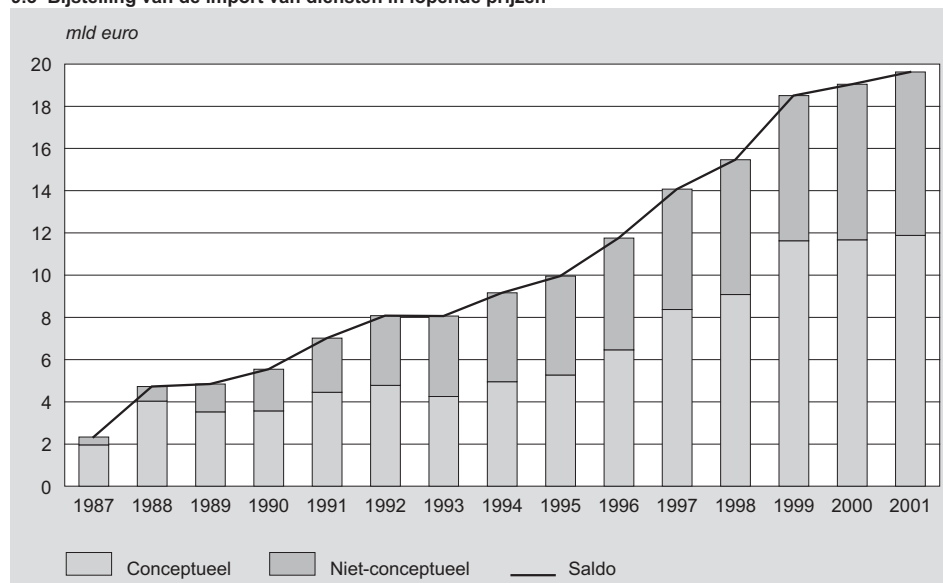
De totale bijstelling van de import in het revisiejaar is nog groter dan die van de export, bijna 20 miljard euro. Dit verschil wordt voor het grootste deel veroorzaakt door de effecten van de BFI's, die een bijstelling van ruim 11 miljard euro opleveren. Opvallend is ook de grote restpost van bijna 8 miljard euro.

De groei van de import is met -2,02 procentpunt bijgesteld van 5,95 procent naar 3,93 procent. Opvallend is hierbij weer dat de conceptuele bijstellingen een positief effect hebben van 0,85 procentpunt, terwijl juist de niet-conceptuele aanpassingen een groot negatief effect hebben. Hier zijn vooral de holdings en de post overig verantwoordelijk voor.

9.4 De tijdreeks van de import

In het onderstaande wordt de tijdreeks voor de jaren 1987 t/m 2001 besproken.

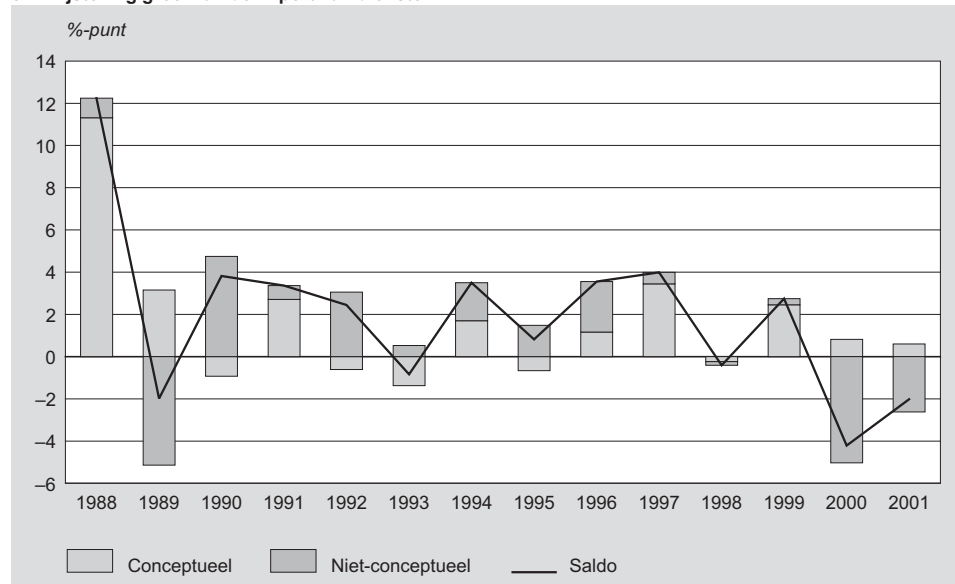
9.3 Bijstelling van de import van diensten in lopende prijzen

Figuur 9.3 laat de bijstelling van de import in lopende prijzen zien. In grote lijnen verloopt de bijstelling van de import van diensten analoog aan die van de export van diensten. Het effect van de conceptuele bijstellingen is, zeker in de beginjaren, wat groter dan bij de export. Ook hier zijn het vooral de BFI's die de grootste post uitmaken, terwijl het effect van FISIM bescheiden is. Verder houden bij de niet-conceptuele bijstellingen de

holdings, die voor een negatieve bijstelling zorgen en de consumptie in het buitenland, die juist naar boven is bijgesteld, elkaar in balans. Het is weer vooral de restpost, die voor de meeste niet-conceptuele bijstelling zorgt.

9.4 Bijstelling groei van de import van diensten

Figuur 9.4 laat de bijstelling van de groei van de import zien. Hieruit is op te maken dat de groei over bijna de hele tijdreeks omhoog is bijgesteld. Ook verloopt de reeks weer vrij grillig, met variaties tussen de -2 procentpunt en zelfs 12 procentpunt. Hierbij moet opgemerkt worden dat dit slechts voor één jaar, 1988 voorkomt. Deze extreme uitschieter hangt samen met de BFI's. Voor de rest van de reeks komt de groei niet boven de 4 procentpunt uit. Goed is te zien dat vooral voor de beginjaren, 1988-1994, de groei flink positief is bijgesteld, gemiddeld met 3,1 procentpunt per jaar. Voor de tweede helft van de reeks blijft de gemiddelde bijstelling, mede door de 'negatieve' jaren 2000 en 2001, wat achter, met een bescheiden gemiddelde extra groei van 0,6 procent per jaar.

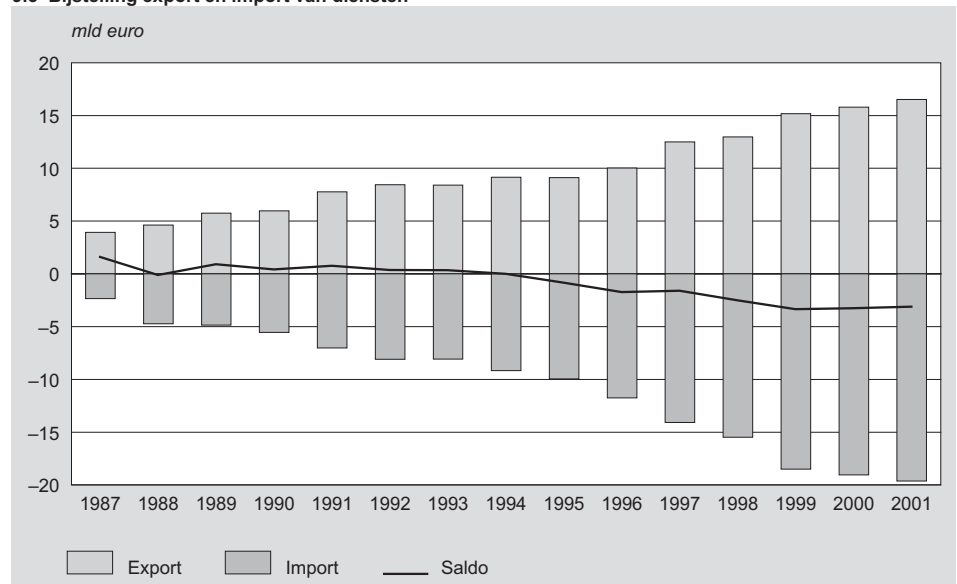
De grote conceptuele schommelingen zijn vooral toe te wijzen aan de BFI's, wat niet verwonderlijk is aangezien die een veel groter deel van de bijstelling voor hun rekening nemen dan FISIM. Bij de niet-conceptuele kant is er, net als voor de export diensten, geen direct aanwijsbare post aan te wijzen, die de bijstelling volledig bepaalt. De grotere niet-conceptuele bijstellingen, zoals in 1989 en 2000, vloeien vaak voort uit de restterm. Algemeen kan opgemerkt worden dat de post overig bij zowel de import en de export diensten vrij groot is en daarom een flinke invloed uitoefent op de bijstelling van de tijdreeks.

9.5 Saldo van de export en import van diensten

In de afgelopen vier paragrafen zijn de bijstellingen van de export en de import van diensten apart behandeld. Uit deze analyses is gebleken dat beide posten omhoog zijn bijgesteld, vooral in de groei. In deze paragraaf wordt ingegaan op de bijstelling van het saldo van de export en import van diensten. Hierbij zal geen onderscheid gemaakt worden tussen conceptueel en niet-conceptueel, maar gekeken worden naar de effecten van de export en import.

Eén belangrijke conceptuele wijziging voor de buitenlandse handel in diensten moet hier genoemd worden: de introductie van de wederuitvoer in diensten. Bij de revisie bleek dat de introductie van de BFI's ook tot gevolg had dat er een wederuitvoer in diensten in de definitie opgenomen moest worden. Dit treedt op bij één dienstencategorie, de royalty's en licenties.

9.5 Bijstelling export en import van diensten

Figuur 9.5 toont de bijstelling van de export en de import en het saldo daarvan. De lichtgrijze balk geeft de bijdrage van de export en de donkergrijze balk de bijdrage van de import, het saldo van export en import wordt door de getrokken lijn weergegeven. Hierbij moet opgemerkt worden dat de bijstelling van de import negatief meetelt en daarom dus negatief is weergegeven. Hier is goed te zien dat de bijstellingen van zowel de export als de import diensten elkaar goed in balans houden. In de beginjaren, 1987–1994 is de bijstelling van de balans verwaarloosbaar. Vanaf 1995 wordt de bijstelling van de import groter dan die van de export, waardoor het saldo langzaam naar beneden wordt bijgesteld, tot –3,2 miljard in 2001.

10. Sectorrekeningen

In dit hoofdstuk wordt een korte beschrijving gegeven van de resultaten van de revisie-bijstellingen die gemaakt zijn voor de tijdreeks van de Sectorrekeningen voor de periode 1987–2001. De gegevens over de financiële rekening en -balansen lopen terug tot 1990. Voor eerdere jaren zijn geen NR-gegevens beschikbaar.

10.1 Bijstellingen van het bruto nationale inkomen

In absolute termen zijn het bbp en het bni fors opwaarts bijgesteld. De bijstellingen van het bbp lopen op van 0,8 mld euro in 1987 tot 18,4 mld euro in 2001. De sterke toename van het bbp vindt na 1995 plaats. Voor het bni geldt vrijwel hetzelfde; de bijstellingen lopen op van 0,3 mld euro in 1987 tot 24,8 mld euro in 2001. Het verschil tussen de bijstellingen van het bbp en bni komt door aanpassingen van het saldo van de grensoverschrijdende primaire inkomensstromen. De ontvangen primaire inkomens liggen vanaf 1992 hoger dan de betaalde primaire inkomens. Het verschil neemt vanaf 1998 jaarlijks fors toe; uiteindelijk tot ruim 6 mld euro in 2001. Dit komt vooral door grote aanpassingen van de grensoverschrijdende winstuitkeringen en de ingehouden winsten op directe buitenlandse investeringen. Voor het leeuwendeel zijn deze wijzigingen het gevolg van de introductie van BFI's in de NR. Deels zijn zij ook het gevolg van aansluiting bij de brongegevens, met name de nieuwe betalingsbalansdata van DNB. De nieuwe methode van waarneming van de grensoverschrijdende transacties heeft ondermeer geleid tot een betere waarneming van de buitenlandse vermogensbeheerders.

10.2 Bijstellingen per sector

10.2.1 Overheid

Het saldo van inkomsten en uitgaven van de overheid is in geringe mate neerwaarts bijgesteld. Daarmee komt het EMU-tekort in de periode 1987–2001 steeds een fractie lager uit. De hertyping van financiële bijdragen aan internationale regionale ontwikkelingsbanken van kapitaaldeelnames (financiële transacties) naar giften (overdrachten) speelt hierbij steeds een rol.

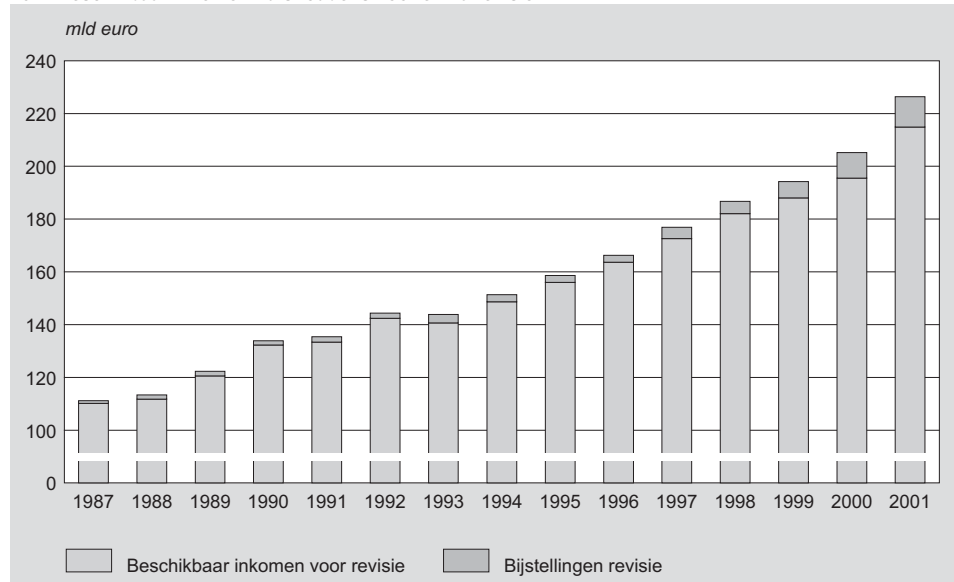
De EMU-schuld is over de periode 1990–2001 steeds neerwaarts bijgesteld. De EMU-schuld ligt na revisie steeds zo'n 1 a 2 procentpunt lager door het noemereffect, dit als gevolg van de wijziging in het bbp. De Europese verplichting tot de samenstelling van het EMU-tekort en de EMU-schuld geldt vanaf 1990; voor de jaren daarvòòr heeft daarom geen berekening plaatsgevonden van de EMU-schuld.

10.2.2 Huishoudens

Het beschikbaar inkomen van huishoudens wordt in de periode 1987–2001 fors opwaarts bijgesteld, van 1,0 mld euro in 1987 naar 11,5 mld euro in 2001. Dit wordt vooral veroorzaakt door de opwaartse bijstelling van de beloning van werknemers en de FISIM-bijstellingen. Huishoudens betalen FISIM namelijk op zowel hun leningen als hun (spaar)-deposito's bij banken. De FISIM op hypothecaire leningen en leningen van zelfstandigen wordt gerubriceerd onder het intermediair verbruik, terwijl de FISIM op het consumptieve krediet en de (spaar)deposito's een onderdeel van de consumptieve bestedingen vormen. Een tegenboeking van deze aanpassingen vindt plaats bij de betaalde en ontvangen rente. De ontvangen rente gaat omhoog met de FISIM op de (spaar)deposito's. De betaalde rente gaat omlaag met de FISIM op de leningen. Zodoende heeft FISIM uiteindelijk geen effect meer op de saldi van de besparingen en het vorderingenoverschot.

De bijstelling van het beschikbaar inkomen valt in 1994 enigszins terug, met name doordat de FISIM-bijstelling ongeveer gelijk is aan die van 1993 en de neerwaartse bijstelling van het exploitatieoverschot/gemengd inkomen (inkomen van zelfstandigen) juist hoger is. Deze bijstellingen van het overig inkomen, als residu van productie en

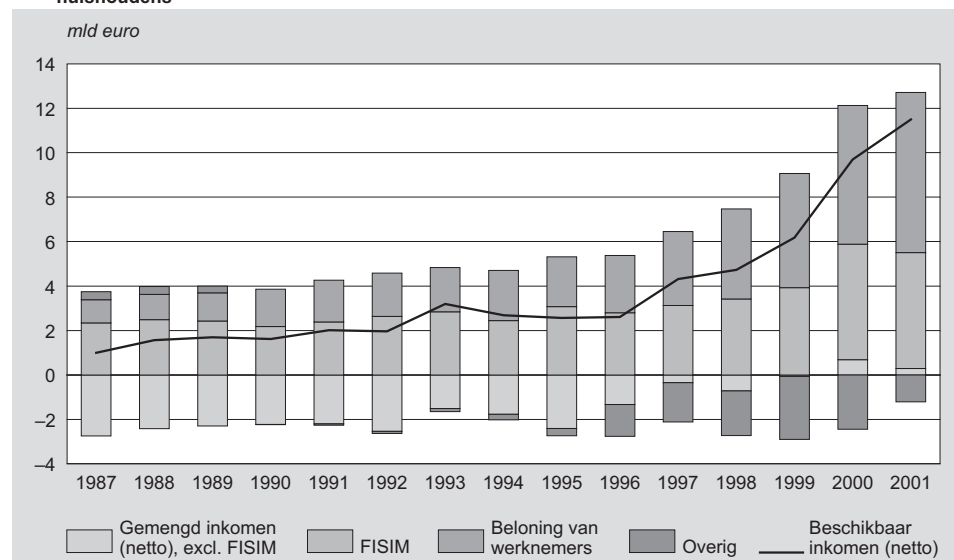
10.1 Beschikbaar inkomen huishoudens voor en na revisie

intermediair verbruik, zijn het gevolg van de gedetailleerde herberekeningen van deze variabelen voor huishoudens.

De invloed van de verschillende componenten op de bijstellingen van het beschikbaar inkomen van huishoudens is weergegeven in onderstaand overzicht. De positieve bijstelling van de beloning van werknemers en FISIM spelen een belangrijke rol.²⁾ De bijstellingen van het exploitatieoverschot/gemengd inkomen (exclusief FISIM) werken in de periode 1987–1999 juist negatief uit. In 2000 en 2001 wordt ook deze component positief. De overige bijstellingen zijn in de periode 1987–1995 zeer beperkt, daarna nemen ze enigszins in omvang toe tot –2,8 mld in 1999. Deze bijstellingen vormen de resultante van verschillende aanpassingen bij de primaire inkomens (rente en dividenden), sociale premies en -uitkeringen, en inkomensoverdrachten.

10.2 De invloed van de verschillende componenten op de bijstellingen van het beschikbaar inkomen van huishoudens

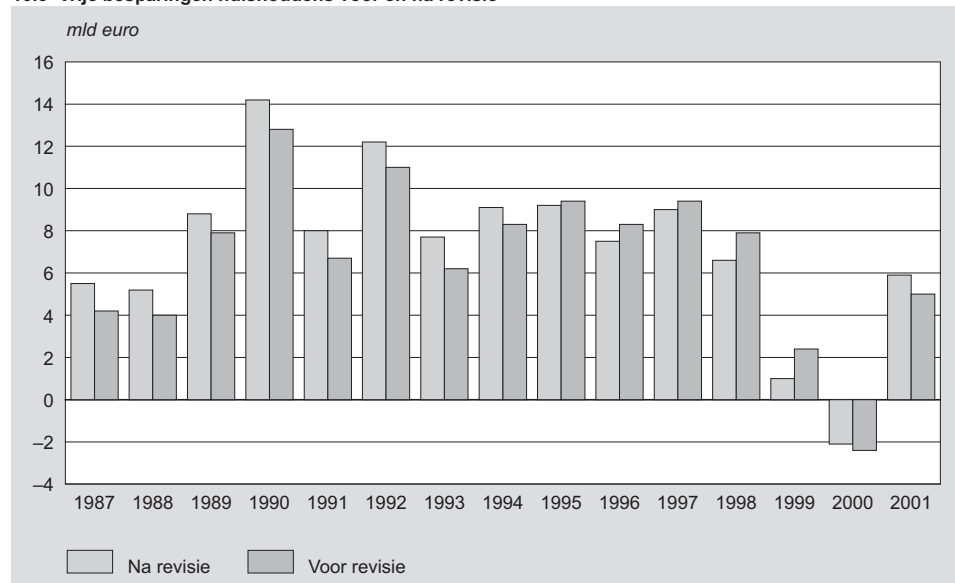

²⁾ FISIM is hier weergegeven als het totaal van de betaalde FISIM als onderdeel van het intermediair verbruik en de correcties op de ontvangsten en betaalde rente. Met andere woorden 'de totale FISIM die van invloed is op het beschikbaar inkomen'.

De consumptieve bestedingen zijn in de tijd ook fors opwaarts bijgesteld, mede door FISIM. FISIM loopt op van 2,3 mld euro in 1987 tot 5,2 mld euro in 2001.

Het patroon van de vrije besparingen, als residu van beschikbaar inkomen en consumptieve bestedingen, verandert nagenoeg niet. De bijstellingen zijn negatief in de periode 1995–1999; bijstelling van de consumptieve bestedingen is in deze jaren iets hoger geweest dan de bijstelling van het beschikbare inkomen. In de periode 1987–1994 hebben de revisiebijstellingen per saldo steeds een positief effect gehad op de vrije besparingen. De bijstellingen van de totale besparingen, dus inclusief de ‘verplichte’ pensioenbesparingen volgen het patroon van de vrije besparingen. De bijstellingen van de ‘pensioenbesparingen’ zijn klein in de periode 1987–1994 en bedragen zo rond de 1 mld euro in de periode 1996–2001 als gevolg van een aansluiting op de bron en conceptuele wijzigingen.

10.3 Vrije besparingen huishoudens voor en na revisie

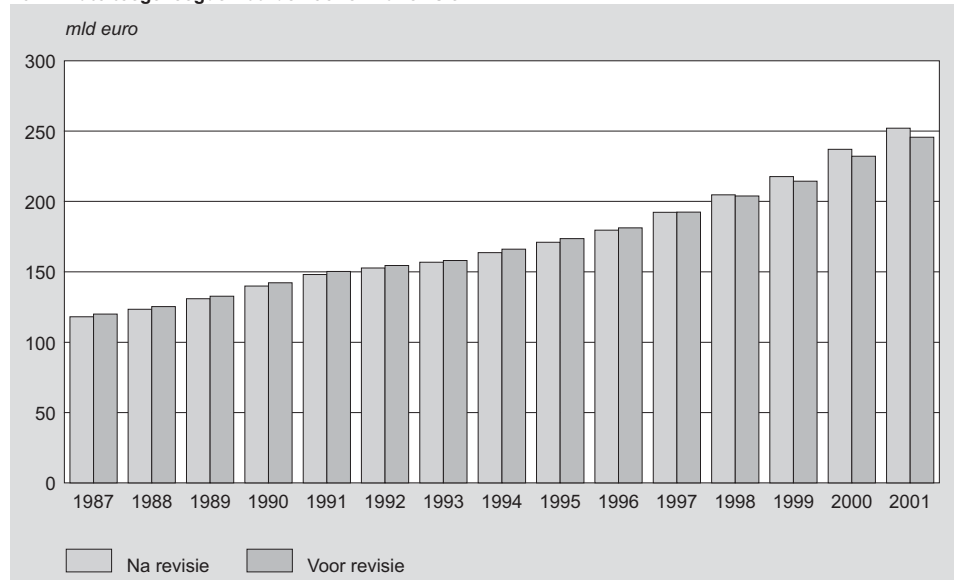
10.2.3 Niet-financiële vennootschappen

De productiewaarde van de niet-financiële vennootschappen is over de gehele periode fors naar boven bijgesteld. De bijstelling loopt geleidelijk op van 9,7 mld euro in 1987 naar 41,8 mld euro in 2001 (zie Nationale rekeningen 2004 – Revisie 2001). Ook het intermediair verbruik is fors opwaarts aangepast, van 11,7 mld euro in 1987 naar 35,4 mld euro in 2001. Deels houdt dit verband met de opwaartse bijstelling van de productiewaarde, maar de opname van FISIM in het intermediair verbruik is niet te verwaarlozen. De FISIM-kosten voor de niet-financiële bedrijven loopt op van 3,1 mld euro in 1987 naar 5,1 mld euro in 2001. Na revisie ligt de productie/verbruiksverhouding duidelijk lager door het FISIM-effect (rond de 1,72 na revisie en ongeveer 1,80 voor revisie).

Wel is het zo dat de opwaartse bijstelling van de productie in de tijd sneller toeneemt dan de bijstelling van het intermediair verbruik. Terug in de tijd betekent dit dat de bruto toegevoegde waarde in 1987 met 2,0 mld euro neerwaarts wordt bijgesteld. Een omslag naar een positieve bijstelling vindt plaats in 1998 en in 2001 bedraagt de bijstelling van de bruto toegevoegde waarde 6,4 mld euro. Eenzelfde patroon is te zien bij het netto exploitatiesaldo. In 1987 bedraagt de neerwaartse bijstelling van het netto exploitatiesaldo 3,5 mld. euro In 1999 wordt de bijstelling positief en bedraagt uiteindelijk 1,8 mld euro in 2001.

De nettowinst voor belasting laat vanaf 1992 een opwaartse bijstelling zien. De stijging van het netto exploitatieoverschot vormt hiervan de basis, maar dit wordt versterkt door FISIM-correcties bij de ontvangen en betaald rente (deze vormen de tegenhanger van de als onderdeel van het intermediair verbruik betaalde FISIM). Bijstellingen van dividenden

10.4 Bruto toegevoegde waarde voor en na revisie

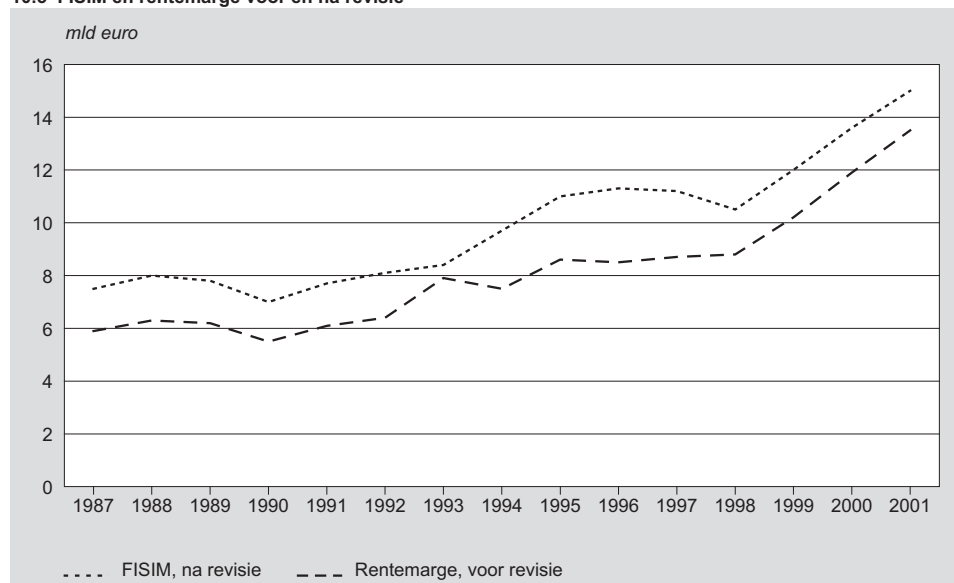
in de periode 1996–2001 hebben ook een positieve invloed. Vóór 1992 waren de bijstellingen van de netto winst afwisselend licht negatief of positief. De negatieve bijstelling van de uit het buitenland ontvangen inkomstenoverdrachten speelde hier een rol. Het betreft hier een herstelcorrectie van een dubbelboeking.

De bijstellingen van de investeringen vertonen een wisselend verloop. De gehele reeks voor de kapitaalgoederenvoorraad is opnieuw bepaald en daarmee ook de netto investeringen en afschrijvingen. De verdeling van de investeringen naar sectoren is eveneens opnieuw bepaald.

10.2.4 Financiële instellingen

Als gevolg van de introductie van FISIM verandert de productiewaarde van financiële instellingen. De bijstelling is ten opzichte van voor revisie, toen de productie waarde van de financiële instellingen werd bepaald op grond van de rentemarge, steeds positief en schommelde zo tussen de 1,5 en 2,8 mld euro. In 1993 was de toename relatief gering als gevolg van renteontwikkelingen op de geld- en kapitaalmarkt; het verschil tussen de bankleningen, waaronder hypothecaire leningen, en de 3-maands euribor is in 1993 veel kleiner dan in 1992. De geringe toename van de productie van FISIM in 1993 vindt zijn

10.5 FISIM en rentemarge voor en na revisie

tegenhanger in een daling van de FISIM-betalingen door bedrijven. Daartegenover staat dat de rentemarge (voor revisie) juist een grote stijging laat zien in 1993 met als gevolg een 'dip' in de bijstelling.

Het opnemen van de BFI's vormt een tweede belangrijke verandering bij de financiële instellingen. Deze instellingen hebben een forse negatieve toegevoegde waarde, ruim 1,7 mld euro in 2001. Terug in de tijd neemt de toegevoegde waarde duidelijk in omvang af. De toegevoegde waarde blijft de hele reeks negatief, maar bedraagt in 1987 slechts -0,2 mld. euro Een belangrijk kenmerk van de BFI's zijn de enorme, vooral grensoverschrijdende, primaire inkomensstromen, zowel inkomend als uitgaand. In 2001 ontvingen zij voor een totaalbedrag van 81,4 mld euro aan rente, dividend en inhouden winsten. De betalingen bedroegen 78,1 mld euro. De primaire inkomensstromen weerspiegelen gigantische financiële stromen en standen, vooral in grensoverschrijdend aandelenkapitaal en kredietverstrekking cq. -opname. Ook de primaire inkomensstromen verminderen in de tijd zeer sterk van omvang. De ontvangsten dalen tot 8,2 mld en de uitgaven tot 7,8 mld in 1987.

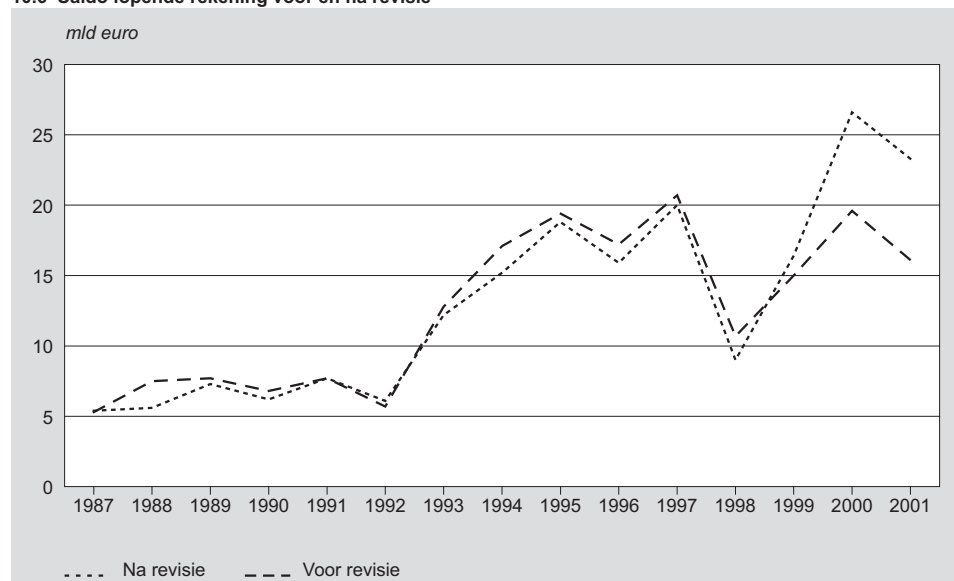
De totale vorderingen van de BFI's bedragen eind 2001 maar liefst 1 043,4 mld, waarvan bijna 51 procent voor rekening komt van aandelen en 42 procent bestaat uit kredieten. De totale schulden bedragen 1061,8 mld, waarvan bijna 50 procent aandelen, ruim 28 procent obligaties en iets meer dan 20 procent leningen. In de tijd loopt dit wel terug. Begin 1990, het eerste jaar waarvoor financiële rekeningen en -balansen beschikbaar zijn, bedroegen de vorderingen 399,0 mld en de schulden 406,9 mld.

10.2.5 Buitenland

Het saldo op de lopende rekening wordt in de perioden 1988–1990 en 1993–1998 neerwaarts bijgesteld door een combinatie van neerwaartse bijstellingen in het uitvoersaldo, een negatief saldo van ontvangen primaire inkomens aan het buitenland (door de neerwaartse bijstelling van de voor FISIM gecorrigeerde ontvangen rente) en negatieve bijstelling van de ontvangen inkomensoverdrachten uit het buitenland (zoals eerder gemeld door de eliminatie van de dubbelboeking bij de niet-financiële vennootschappen). De neerwaartse bijstelling van het uitvoersaldo in de periode 1988–1990 is vooral toe te schrijven aan aanpassingen bij de voedingsmiddelen, de aardolie producten, auto's en de internationale vervoersdiensten. Voor de periode 1993–1998 komen de bijstellingen, naast de voedingsmiddelen, auto's en de vervoersdiensten, ook voor rekening van papierwaren, audio- en telecomproducten, en de overige diensten.

Overigens hebben alle FISIM aanpassingen geen effect op het saldo van de lopende rekening. De aanpassingen bij de import en de export van diensten worden geneutraliseerd bij de betaalde en ontvangen rente.

10.6 Saldo lopende rekening voor en na revisie

Voor de overige jaren is er sprake van een positieve bijstelling van het saldo van de lopende rekening. Vanaf 1999 loopt de bijstelling snel op vanwege de opwaartse bijstellingen van het uitvoersaldo alsmede van de per saldo ontvangen primaire inkomens uit het buitenland, waarbij de BFI's de hoofdrol spelen. De bijstellingen van het handels-saldo zijn een optelsom van vele positieve en negatieve aanpassingen bij de goederen en diensten, waarbij de opwaartse bijstellingen bij de chemische- en aardolie producten en de verdeling en handelsdiensten in het oog springen.

Als gevolg van de opname van BFI's zijn zowel de van het buitenland ontvangen primaire inkomens als de aan het buitenland betaalde primaire inkomens fors aangepast. De ontvangen primaire inkomens liggen vanaf 1992 hoger dan de betaalde primaire inkomens. Vanaf 1998 neemt het saldo van ontvangen en betaalde primaire inkomens aan het buitenland sterk toe. In de periode 1987–1991 is het saldo van de primaire inkomens met het buitenland juist (licht) negatief. Het saldo van de BFI's blijft positief, maar loopt wel terug in de tijd. Doordat de voor FISIM corrigeerde ontvangen rente lager blijft liggen dan voor revisie slaat per saldo het teken om.